

חידושי

מסכת תענית - דף י"ב ע"ב

הריטב"א

ר' יהושע כריה דרב אידי איקלע וכו' [וער] דאמר רבה בר מחסא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב] יפה תענית לחלום פאש בנעורת⁶⁸¹ פי א"ע שברבדים⁶⁸² בעלמא אמרו חכמים⁶⁸³ דברי הלכות לא מעלין ולא מורידין, ואפי' בזה שיש צורך איסור⁶⁸⁴ מ"מ כשכא לו התעוררות בחלום על עניני עצמו ראוי לו לחוש לדבר, אם רואה עצמו בהל ונפחד⁶⁸⁴, שזה דאי הערה מן השמים הוא שבא עליו שיחוש במעשי ויתזכר בתשובה, ועל הדרך הזה אמרו בפ"ק נדרים⁶⁸⁵ במי שנידוהו בחלום שלך לפני עשיה דתנו⁶⁸⁶ הלכתא ויתירו לו, והטעם לענין שאמרנו⁶⁸⁷ כי הערה הוא מן השמים שעשה נסתרות חיה צריך לגרות⁶⁸⁸ או היו נגלות, או שעשה עבירות חמורות שהוא גוף לשמים, ומתוך שיטתו בכל זה יפשפש במעשיו, ואותם חכמים יורוהו דרכי התשובה, ולפיכך כל שרואה חלום שמפחדו ראוי דכי להתענות ולחזור בתשובה, ואפי' שמאל⁶⁸⁹ דכי הנה חזי חלמא בישא הנה אמר החלומות שוא ידברו⁶⁹⁰, גא לפסוד עצמו מתענית היה אימר כן, אלא לפסוד החלום לטובה⁶⁹⁰ שכל החלומות הולכות אחר הפה, כדריהא כלה סוגיא בפ' הרואה⁶⁹¹, הרואה⁶⁹² כך יאמר פסוק פלוני קדם שיקדמו (אחר בפסוק פלוני)⁶⁹³, אבל כשלא היה דעתו מתישבת בכך היה מתענה, שמאמרנו הוא של רב לא חלק עליה שמאל ולא שום אדם, והתענית יפה לו לבטל הגזרה לגמרי, שלא ישרא ממנה כלום ככלות הנעורת מן האש⁶⁹⁴ במהרה ועד גמירא, וכן בדין שזה

שהתעורר מפני דברי חלומות לחפש בדרכיו ולחזור בתשובה בנקיון⁶⁸⁵ לכב ורוח נדיבה לשם, כמו שהיה עושה על פי נביא או חכם⁶⁸⁶, ובדאי תשובתו שלימה היא ומקובלת יפה, ולפיכך אמרו רב בן ברין, קודם שתתקרב דעתו ויסור פחד לבו, כדי שירא מאד ועשה תשובה גמורה, וגם שיראה שהוא חושש מאד לרוח חלום שיערה⁶⁸⁷ עליו ממרום, כשמתאר אותו אחר שתתקרב העתו לא יחזור בתשובה כראוי, וגם מראה עצלה וכמי שאינו חושש כ"כ, ואמרו ואפילו בשבת מפני ענין זה, כי יכולה שבת תתרחם כשגוה צער ועוני בעצמו כשאתרים אוכלים ומתענגים⁶⁸⁸, ואל תתמה שיחידה מצות עונג שבת מפני דברי החלום, שזו היא עונג של שבת במקום הזה, שאלו היה אוכל היה מצטער על גזר דינו ועכשיו רוחו נוחה ומתענגת בתענית, ובמסכת ברכות⁶⁸⁹ אמרו כל היושב בתענית⁶⁹⁰ קורעים לו גזר דינו של ע' שנה, ואין במשמע שזה המימרא היא בתענית חלום דוקא מדלא פירשו הכי⁶⁹⁰, ועוד לא אדכרו לה הכא ולא בפ"ק דשבת⁶⁹¹ גבי האי מימרא, אלא בתענית בעלמא היא, כגון מי שראה צירו מתגבר עליו בהנאות העולם ורוצה להכניעו להביאו ברסן ולנהוג הקצה האחרון של עינו, על הדרך שאמר בבביר במסכת נדרים⁶⁹², ורוצה להתענות אפילו בשבתות שבני אדם מתענגים, ואפשר שזה לא היה לו לעשותו לכתחלה אם בא וגמלו, אבל מ"מ כשעשה לכונה זו חשובה לתשובה גמורה וקורעים גזר דינו⁶⁹², אבל אמרו שחוזרים ונפרעין ממנו בטול עונג שבת, כי מ"מ

עונג שבת שלא כדון בטל וצריך עליו כפרה, ואמרו שכפרתו חליתיב תעניתא לתעניתיה, והיה נראה לפי שיטה זו דדוקא התם שלא התענה ברשות⁶⁹³, אבל בתענית חלום שהתענה ברשות היא שעה עוברת אין עליו עון אשר חטא מפני עונג שבת ואינו צריך למיתב תעניתא לתעניתיה, וזהו שלא הזכירו זה לענין תענית חלום⁶⁹⁴, אבל נהגו העולם אפילו על תענית חלום, ואפשר לקיים מנהגם שאע"פ שעשה ברשות כיון שעונותיו גרמו לו לבטל עונג שבת צריך [הוא] כפרה⁶⁹⁵, ומ"מ בין הכא בין התם אינו מחוייב להתענות באי בשבת⁶⁹⁶ כי מה לו לצער גדול זה, אפילו תענית שקבל עליו הוא ליה ופרעי, אלא יתענה ביום שיוכל לסבול הדבר יותר בלא צער גדול. והנה נהגו מקצת בני אדם להתענות בשבת שבין ר"ה ל"ה עם שאר ימי תשובה, והיה נראה שלא לעשות כן לכתחלה⁶⁹⁷, שלא התירו כן לעשות אלא בתענית חלום, אלא שסמכו על דעת המפרשים ז"ל שפי' התם דמאי דאמרין על היושב בתענית בשבת היינו היתוב ברשות⁶⁹⁸ שאפילו הכי ליתבי תעניתא לתעניתיה כדרך שאמרו לענין תענית חלום, ואפי' לפי שיטתנו י"ל כי ימי תשובה שהם זמן הדין, והתשובה יפה בהם והיא שעה עוברת, כתענית חלום הוא שמתור להתענות בשבת אפילו לכתחלה, ולא נהגו בזה למיתב תעניתא לתעניתיה, ואין למחות ביד שום אדם בזה לפי שנהגו בו חכמים ואנשי מעשה.

681 כן הוא בכמה גמרות כתבי יד ובכמה ראשונים, ולפינו לנעורת, עיין תענית ב. 681 נמוקי יוסף בשם רבנו: שבהלום בתיבן שדבדיים. 682 סנהדרין ל, א. 683 לשון הנמוקי יוסף בשם רבנו: ואפי' שיש בו צורך איסור דאמרי' בסנהדרין [שם] הרי שבא בעל החלום ואמר לו מעות שבמקום פלוני של הקדש הם, של מעשר שני הם, זה בא מעשה לפני חכמים ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. כל זה חסר בנדרים ובכ"י. 684 שם נוסף: עליו. 685 [א, א]. 686 כ"ח לפנינו וברי"ף שם, ועי' במיהות לרש"י שם, ועי' ר"ן ורא"ש שם. 687 בני: מן הטעם שאמרנו הוא. ועי' מש"כ בזה התשובה ח"ב ענין קבלה. 688 שם: היה רואה ונפחד בגלוי. 689 [ברכות גה, ב]. 690 זכריה י, ב. ושם: והחלומות השוא ידברו. 691 [ענין שו"ת הריב"ש סימן תקי"ג ושו"ת הרשב"א חלק א סימן קלב]. 692 ברכות גו, ב. 693 בני: נוסף כאן: חלום. 693 [פסוק אחר] כ.ל. כמש"כ לפנינו ג"כ עם בני בשם רבנו. 694 בני: האש מן הנעורת, וצ"ל האש בנעורת, וכמש"כ בני בשם רבנו. 695 בנדרים: האהה נקיון לבב וכו', ובני: האהה נקיון לבו ורוחו הנדיבה. 696 בני: וחווה. 697 צ"ל:

שעירו. 698 שם כתב: והתשובה יותר גדולה כשמצטער בעת שאחרים מתענגים. 699 [א, ב]. 700 חסר כאן: בשבת. 700 עי' מש"כ בהערה 419. 701 י.א. א. 702 נ, ט. 702 ב]. 702 "הריב"ש שם חולק. 703 ובשיטה לר"א אשבילי (שסמ"ק) ברכות לא, ב: כתב: ואע"פ שאסרו להתענות בשבת, תענית תשובה או תענית חלום התירו, לו וכן דעת ההשולמ' הובא במאורות ביצה טו, ב. 704 [בשם שלפנינו פסיים מאי תקנת' ליתבי תענית לתעניתו וקאי על תענית חלום. וכפי הנראה לא היתה הגרסא כן בספרי הש"ס שלפני הריטב"א וכן נראה מהירוש' ורא"ש ע"ש. ובאמת גם בשבת דף י"א א ליתא להך סימא, רק בברכות דף לא, ב קא מסיי' הכי ועי' ר"ף פ"ק דשבת ורא"ש שם, ועי' ר"ן ורא"ש שם. רפח מבואר שהיה לפני הגרסא כמו שהיא לפנינו ע"ש. ומהתימא על גאונ' מיהו הש"ס ובפרט הבי"ח והגר"א והגאון מהרי"ב ז"ל על העירו בזה]. כ.ל. ועי' תענית ג. שכתב דבכל הגמ' כ"ז זה אינו. [ועיין שו"ת הריב"ש שם, ועיין לחם משנה פרק א מתעניות הלכה יב ולגריסת רבנו לא קשה מדין]. 705 והרשב"א בברכות לא, ב כתב: ומ"מ כיון שלא ענג שבתו באכילה כדיו תענוג שאר בני אדם לפי' הוא צריך שיחוש תענית על תענית. ועי' שיטה

לר"א אשבילי שם. 706 וכ"כ הרשב"א בברכות שם עיי"ש וכ"כ בשלטי הגבורים כאן והראב"ה סי' תתס, וה"ה פ"א מתענית ה"ב ועי' ב"י ח"ט. תפסת. והאר"ז ח"ב סי' תו כתב: מיהו נראה בעיני אני המחבר דמצדו מן המובחר הוא שישב בתענית יום ראשון סמוך לשבת שאז הוא נראה וניכר שכלכובר שבת ישב בתענית וכן המנהג ואין משני המנהג, הובאו דבריו בהגהת שאר כאן. 707 עי' אוצריה למסכת יו"ט ע' 21 שכתב: אבל כל מי שיושב בתענית בשבת בעשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ מחלל את השבת ועובר על זכור ושמואל וכ"כ בשבילי הלקט סי' שו שכתב: הגאונים דאסרו להתענות בשבת זו, ובאוצריה שם ע' 24 בשם רב נטרונאי אנון כתוב: לפיכך נהגו רבותינו הראשונים לישב בהם בתענית בין בשבת בין בחול. 708 בשם רבנו כתב: היושב בתענית ברשות קאמר ומפני התשובה כתענית חלום הוא, וכשישית הרי"א אשבילי (שהבאתו לעיל הערה 703) דס"ל תענית תשובה התירו לו. והגמ' שם איירי בתענית תשובה, ולפי"ז מה שאמרו דליתבי תעניתא לתעניתיה, אף בתענית חלום נאמר שאין נפק"מ בין תענית תשובה לתענית חלום. ולשון רבנו שכתב להלן: כדרך שאמרו לענין תענית חלום, צ"ב דהא כתב רבנו לעיל דזה לא נאמר לגבי תענית חלום.

מסורת הש"ס עם הוספות

(6) ר"ה (ג) שבת
(7) עיר רד א'
(7) היה י"ב.

הנהרות הב"ח

(6) שם ממעלה נתן
היה: (3) שם נתן עוב
(דפשי) ח"ת וניכ' ס"א
דפשי: (2) שם סה"ס
דח"ר אין הספיק:

תורה אור השלם
(א) תהי' כי כן יתקן נבר
ראו י"ז יתקן י' מציון
וראה במב' ויחזק' אל
י"ז מדי: וראה בנים
לכ"ך שלום על
יש"אל: והל"ס פ"ה ר"ו

אלו נאמרו פרק שביעי סוטה

בנעילה דיומא דכיפורי ט"א אמר. לא ידענא אמאי לא אמר כההניס אומרים פסוק ראשון וסא אומרים אתה מאלו וצניי היו אומרים את השני וצנעלי את השלישי וכן נמנהם שהרי כולן שלטה שלטה הם: אינו א"א טועה. שלא נתקנו למר אלא לכבוד עס המיוחד הנזכר מתקדש: ואינו מפיצר פנים. להלכות שנתכה ר"ח תשובה לו ועריכה עליו ותמל"ל ר"ח עליו נצ"ר: אמוריה. המתרגם לר"ס: שזה הוא לוחש לו נעשתה הדרשה: א"א צריך לדידך. חסס הוא כמו נעלין: וקרא דא"כיתוא"ל. (7) שהרי רב אבחי דא"א פייס רבתי ממלך כדלמרי' תנגינה (ד' ת). נעוא פייס כגון ר' אבחי ב' קיסר ונכסאדין (ד' ת). אמרי' דהו נפקי אמתהא דדי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רעא דעמיס מדרינאל לאוממיס: ותו רבנן איפנו ע"ה. ועוד זו מענותותמו: דנפיש ע"ה חובות. שהיה נלחך ללות: אמר ר' אבהו אית א"ן רבה. חסס גדול ורואי לישן כדלש יומר ממני כדי שיוצטוו כדלש ועמקין

מ. עין משפט נר מצוה

כד א מ"י פ"ק מהל'
נשאלת כספ' הל"ה
כמ' ע"ש כן טוע' ח"ת
סימן קמ' סוף סי':

בנעילה דיומא דכיפורי ט"א אמר. לא ידענא אמאי לא אמר כההניס אומרים פסוק ראשון וסא אומרים אתה מאלו וצניי היו אומרים את השני וצנעלי את השלישי וכן נמנהם שהרי כולן שלטה שלטה הם: אינו א"א טועה. שלא נתקנו למר אלא לכבוד עס המיוחד הנזכר מתקדש: ואינו מפיצר פנים. להלכות שנתכה ר"ח תשובה לו ועריכה עליו ותמל"ל ר"ח עליו נצ"ר: אמוריה. המתרגם לר"ס: שזה הוא לוחש לו נעשתה הדרשה: א"א צריך לדידך. חסס הוא כמו נעלין: וקרא דא"כיתוא"ל. (7) שהרי רב אבחי דא"א פייס רבתי ממלך כדלמרי' תנגינה (ד' ת). נעוא פייס כגון ר' אבחי ב' קיסר ונכסאדין (ד' ת). אמרי' דהו נפקי אמתהא דדי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רעא דעמיס מדרינאל לאוממיס: ותו רבנן איפנו ע"ה. ועוד זו מענותותמו: דנפיש ע"ה חובות. שהיה נלחך ללות: אמר ר' אבהו אית א"ן רבה. חסס גדול ורואי לישן כדלש יומר ממני כדי שיוצטוו כדלש ועמקין

הרואה (במ"ס ה'): הרי מלאן דמי
תלמנא וכו' דהמס משום פסקה המירו
שמא תלום מסתין הוא ענין רפואה
דלמא אפילו בשבת המירו להסתנות
תענית תלוס'. פירש ר"ח ה"י
כולהו רבי חיאל רב אלמ דלרבי מינעל
גר פפא ודלרבי אבחי לילכתא וניחא:
ע"ה שאנהנו מודים א"ך. נענון
נענון הולאה" פירש רב נחש
רלש ישיבה בן מנלל עקב דמסא
מודו לטור על שלמא לטור לטון
סומכין ומלי על שלמו מודים לן על
הסודלא דקאמר שליט לטור וקא ענו
אינון אמון בירוסלמי פ"ק דבכ"ס
איתא נמי רב אלח' ב"ר זבדא כנס
רב מודים אמון לן שלמו מידין
להודו לן אמון" ממנה שפמי'

בית יוסף אורח חיים קל – קלא הלכות נשיאת כפים בית חדש כג

סוף הפירוש. זריש פרק הרואה (ברכות נה:) וכמוז צהגות מיימוניות פ"ד מהלכות תפילה (אות ה) שמהר"ם היה רגיל לומר בשעה שאומרים ושמרן וימנן שלום רבונו של עולם אני שלך ותלומותי שלך וכו'. וכמוז בתרומת הדשן (פי"ז כו) על זה ד"ס לרקק שיאמר ממש

בשעה שמאריכין ככ"ף דושימנך וימנך מדלמרינן צפרק ואלו נלמרינן (פ"ט) (מ.) יש עבד שרצו מצרכו ואינו מסביר לו פנים ואף על גב דצטקוף פסוק שלישי דהיינו מינת שלום אי אפשר להמתין עד שיסיימו המינה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ס דשלום מאי דלפטר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן ע"כ: ובתשובה

ונימא הכי (ג) (א) רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי בין שחלמו לי אחרים [ב] אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותי של יוסף הצדיק (ג) ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה [רבינו ג] וכמי יריחו על ידי אלישע וכמרים מצרעתה וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם [בן בעור ד] מרעה לטובה כן [ה] תהפוך כל חלומותי לטובה ותרצני. ויכוין דליסיים בהדי כהני כי היכי דעני ציבורא אמן ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה [ו] אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שחשים עלינו שלום:

אשכנזית (ש"ס מהר"ל סי' קמח) מנאחי רבונו של עולם דמקמי כהני יש לחלק דהשיב שפיר מאזין לו שמראה עלמו דמקבל צרכה כהניס ומשום הכי קאמר ליה שימקייס צו צרכה דהניס ומהפך חלומו ועוד יש לומר דקבלת רבותינו דעל ידי כך מתנטל החלום ומכל מקום אנה אמיינא ליה בצרכה אחרונה שלא להקיס דעמי מהצרכה אכל מה שכתבת בשעת אמן לאו מילתא היא דצטיין דענו ליצור עליה אמן ע"כ. ולי נראה טעם ראשון דמשונה זו עיקר דכיון דצרכה כהניס יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו נאוצה שעה הוי שפיר מענין צרכה כהניס והוי עבד שרצו מצרכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים (א):

סימן קלא

קלא א ולאחר שיסיים שליח ציבור חזרת התפילה נופלין על פניהם וכו'. הטעם כד שיסדר התפילה בשלשה סדרים מחלה מתפלל מיושב ואחר כך מתפלל י"ח מעומד ואחר כך מתפלל צנפילה כאשר עשה משה וכמ"ס צמון אכל ואנחנו לא נדע ומשמע דקבירא ליה לרבינו דנופל על פניו ממש ולכן הביא לשון הרמב"ם שכתב יפול על פניו ויטה מעט דקבירא ליה גס כן דנופל על פניו ממש אלא דמכל מקום צריך שיטה מעט אחר כך הביא רבינו דרב נטרונאי כתב דנופל על פניו צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע (כדי שלא יהא נראה כמשחמה לשלפניו) סבירא ליה לרב נטרונאי דאסור ליפול על פניו ממש אלא צריך לתלות פניו וכו' כדי שלא יהא נראה כמשחמה לשלפניו כלומר כמשחמה לאוחו אדם שיושב לפניו לארץ:

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן [א.א.] נפילת אפים אם מטה על צד שמאל או על צד ימין: [א.ת.] השתחוויה על הרצפה באיזה ענין היא אסורה. מיני תחנונות ותפלות: [ד.] נופלים בבית האבל ולא בבית החתן: [ב.ב.] פירוש אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע: [ג.א.] פירוש ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו': אשרי יושבי ביתך וכו' לציון ויענך ה' ביום צרה:

א(א)ב ולאחר שיסיים שליח צבור חזרת התפלה

דרכי משה

ק"א (א) כתב הר"ר יונה פרק הרואה ברכות דף (מ"ז ע"א) ד"ה שלשה) דאם אין נשיאת כפים מאן רחזי חלמא יכוין שיאמר וישלים הרבון וכו' עם השליח צבור כשאומר שים שלום ויסיים עמו ויענו העם אמן. ומשמע מחשבות מהרי"ל (סי' קמח) דהמקרא לפני הכהנים לא יאמר רבון וכו' אף על פי שמוכחט שיהזור למקומו להקרות להם:

הלכות ברכות הודאות סימן רב

רב הטבת חלום ותעניתו, וכו' ב' סעיפים:

א "הרואה חלום (א) ונפשו עגומה עליו, (ב) ייטיבנו (ג) באפי תלתא דרחימו לה (פרוש, שאוהבים אותו) א ברכות נה כ שבת יא ב ולימא באפיהו: חלמא טבא חזאי, ולימרו אנהו: טבא הוא (ג) [ג] (ד) וטבא להוי וכו': ב (ג) (ה) יתפא (ו) תענית חלום רע (ו) באש לנערת: הגה ודוקא בו ביום, ונאפלו בשבת. ועין לקמן סימן רפח:

משנה ברורה

א (א) ונפשו עגומה עליו. הינו (א) אפלו אין בו משמעות לרע: (ב) ייטיבנו וכו'. ונאפלו (ג) היכא שהוא מתענה. וטוב שייטיב בשחרית, כי רזיון מקדימין למצנה, אף אז לא יאמרו לו "לך אכל בשמחה" וגו', אם לא קשאין מתענה [פמ"ג]. ויזכר החלום במחשבתו בשעת הטבה: (ג) באפי תלתא וכו'. מצנה (ג) להמצא עם השלשה להיטיב, מפני שמישיב את נפשו בזה. ואף בשבת יכול להיטיב חלום [א"ר]: (ד) וטבא להוי וכו'. "שבע זמנין לגזרו" וכו', לשון זה (ד) צריך שיאמרוהו העונים שלש פעמים, ויש אומרים דיאמרוהו שבע פעמים. ובסוף ההטבה. (ה) יאמרו לו: "לך אכל לחמך בשמחה וישתה קלב טוב" וגו'. מי שחלם לו חלום קשה על חברו, יתענה [ספר חסידים, סימן תמר, עין שם טעמו]. ועוד נראה, דלפעמים מורה הדבר על החולם גופא, אלא דבתלום אין מראין הדבר רק בדמיון מה: ב (ה) יפה וכו'. צבורות ומיניקות אין להורות להם להתענות, רק יפרו במקומו [פמ"ג]: (ו) תענית. אבל דוקא בפעושה תשובה עמו, כי התענית מועיל כמו קרבן לחטא: מה קרבן אינו מועיל בלי תשובה, שגאמר "נבחת רשעים תועבה". אף תענית חלום וכו' [ס"ח]: (ז) באש לנערת. ומקל מקום (ו) אין מחייב להתענות אלא ראשית:

שער העיון

(יט) פן משמע מפגן אברקם, והטעם, דאף לרעה ראשונה בקטעף ו טעמם שלא חיכו אלא גדולכי מדבריות, דשכיחי בה תיח נעות ולקטים, אבל לא פסחם דרף, ותכא שפגע בו לקטים כלי עלמא מודו: (כ) ט"ו, וכן כתב ה"ח ולבוש ואליה רבה: (כא) פריי מגרים. ודע דאיתא בנקרא (ברכות נ"ה): קל חלום ולא טות. עין רש"י שם, ובתוספות רבנו יהודה ובתוספי הרא"ש פירשו ויה לשונם: כל חלום רע שאדם רואה יש לראו עליו. חוץ מחלום שראה אחר התענית, לפי שלשב התענית ונצטער מחמת העניי ראה חלום רע, עין שם, וכן פירש ג"ס בפרוץ. וגמה יש ללמד לכל היכא שיש לאדם צער גדול ואחר כך רואה בחלומו חלום רע, שאין לראו עליו: (ג) פן משמע באחרונים: (ג) אליה רבה: (ד) וכן הסכים בתוספי הרא"ש ובשיטה מקצת, דמה דאיתא בנקרא "שבע זמנין" וכו' הוא לתש בעלמא ולא שיאמרו הם ו פעמים: (ה) אליה רבה וש"א, והינו קשטייכוין לו בערבית, או אף בשחרית וקשאינו מתענה: (ו) רשכ"א:

הלכות שבת סימן רפח

ג מהות סימני פסק
א מהלכות תפלה
ד כבוד ל"א ה שם
ו ה"שכ"א

הרב רבי יהודה ה'חסידי ז"ל: ד (ו) י'מחר להתענות בו (ג) (ו) תענית חלום כ'די שיקרע גזר דינו, ה'יצריך להתענות (ז) (ח) *ביום ראשון כ'די שיתכפר לו *מה שבטל ענג שבת. י'אם תשש כחו ו'אינו יכול להתענות שני ימים רצופים, לא יתענה ביום ראשון ו'יתענה אחר-כך; הגה ו'כל-שכן אם היה ביום ראשון (ה) (ט) חנכה (י) או ראש-חודש או פורים או יום-טוב, אפלו יום-טוב שני של גלויות, שאין להתענות (יא) עד אחר-כך. *יש אומרים, מי שישן שנת צהרים ו'חלם לו חלום נע, יתענה (יב) מחצית (י) [ו] היום (יג) עד חצי הלילה ו'זו יבדיל, (יד) ו'כיום הראשון יתענה כ'אלו התענה כל

משנה ברורה

שם. אכל באלה רבה ו'תוספת-שבת התירו, כ'יון ש'על-ידי כ'יתו י'רוח לו: ג (ה) ו'אכילה ו'כו'. אכל כ'שאין לו צער, (ג) אף שמתענה על צלות ומחמת תשובה, אסור: ד (ו) מ'חר להתענות. ואם ח'ברו ר'אה צ'לי חלום רע כ'שבת ו'ספר לו, לא יתענה, אכל אם ארע פ'ן כ'חל יתענה נכ'נה"ג מ"ב ומ"א וא"ר, ע"ין שם]. ו'עין לעיל כ'סימן רכ כ'מגן-אברהם ס'ע"י-קט"ז, כ' דמי ש'חלם לו חלום קשה על ח'ברו יתענה, ו'הביא פ'אן גם ה'אלה רבה, ע"ן שם, ומשמע ש'החולם כ'עצמו יתענה כ'יון ש'הוא כ'חל; ו'אולי ד'שם מ'רי ש'אינו רוצה ל'ספר לו ל'עצרו: (ז) תענית חלום. וגם (ז) יכלה כל היום כ'תורה ו'בתפלה, ו'תכפר לו. ו'בס'ר-היום כ'חב, ד'יוכל להתנדות על צ'נותיו כ'שמחנה, כ'מו כ'חל. ו'עין לעיל כ'סימן רכ כ'משנה ברורה, ד'ערוך ומ'ניקות אין להורות ל'הן להתענות אפלו כ'חל, אלא י'תנו פ'דיון נ'שם ל'צדקה, ו'בכרס אם ה'ן ח'לושות, כ'ודאי אין ל'הן להמיר על צ'מן. כ'חב ה'ש"ז: אם ה'רהר ב'יום, ו'חלם לו כ'לילה מ'ענין ה'תרהור, אין לו להתענות כ'שבת, ד'התרהור ג'רם זה ולא ה'ראונו מ'ן השמים: (ח) ב'יום ראשון. ואם ב'יום ראשון (ה) הוא תענית ח'ובה, כ'גון י"ז כ'מחו ו'כדומה, או אפלו תענית י'חיד ש'נהג בו ח'ובה, כ'גון ש'יש לו מ'נהג כ'בוע תמיד להתענות יום ראשון של ס'ליחות, אינו עולה לו, כ'יון ש'אף אם לא היה מתענה כ'שבת היה מתענה יום זה, ו'צריך ל'תן יום אחר. (ו) ו'גם ח'ולקין על זה ו'סבירא ל'הו ד'אף תענית ח'ובה ש'הוא ב'יום ראשון עולה לו, ו'כ'ן ב'יום התענית-ח'ובה ש'יהיה לו כ'פירה על מה ש'התענה ב'יום השבת. (ו) ו'מי ש'קשה לו התענית, יכול ל'סמך על המקליו ד'עולה לו: (ט) ח'נכה ו'כו'. ד'וקא אלו ה'מים ש'מדינא אסור להתענות בהם, אכל אם יום ראשון הוא יום ש'אסור התענית בו (מ) אינו אלא מ'נהג, כ'גון יומי ד'ניסן או ס'יון או אס'ר-תג או ב'ן יום-הכפורים ל'סכות ו'כי האי ג'נא, יכול להתענות בהם תענית לתעניתו, וגם אם התענה בהם תענית חלום אין צ'ריך ל'מיתב אחר-כך תענית לתעניתו; אכל המתענה חלום ב'ראש-חודש ו'תנבה ו'תורה ו'פורים יום-טוב שני של גלויות ו'חל-המאמר, צ'ריך ל'מיתב תענית לתעניתו [אחרונים]: (י) או ראש-חודש. ו'דוקא ש'אר ראשי ח'נשים, (ט) אכל ב'ראש-חודש ניסן, ד'עת כ'מגן-אברהם ד'יכול להתענות בו משום ש'הוא תענית צ'דיקים, ע"ן סימן ח'קפ, ו'כ'תוספת-שבת ח'ולק עליו, ד'קא כ'חב כ'מגן-אברהם ש'ם ל'קמן, ד'מי ש'אינו ר'גיל להתענות תענית צ'דיקים ו'ארע לו איזו צ'דה חס ו'שלו, אל יתענה בו: (יא) עד אחר-כך. ו'צריך כ'כל זה להקדים (י) כל מה ש'יכול (יב) מחצית היום. ו'אף-על-פ'י-כן (יב) אינו מהפ'ל ו'גננו אחר-כך: (יג) עד חצי הלילה. ו'יש מקליו (יג) שלא יתענה רק עד הלילה, ו'יש ל'סמך על זה כ'שהיה יום-טוב כ'מאצ'אי שבת א"ר]. ו'אם חלם לו כ'חלום הלילה ו'גננו, ה'ש"ל ה'חמיר שלא ל'טעם גם כ'לילה, ו'הביא כ'מגן-אברהם כ'סימן ח'סד, ו'ה'אלה רבה צ'רד להמיר, ש'מתענית אינו מח'חיל רק כ'שאידי היום: (יד) ו'כיום ראשון יתענה. ו'אפלו (יג) אם חלם לו אחר ש'כבר ק'ם ס'עודה ש'ער ה'ציון

(א) ב'יתיוסף ו'אלה רבה ו'שאר פוסקים: (ז) אלה רבה: (ה) כ'מגן-אברהם ו'אלה רבה הסכימו למש'אח-כ'נמיו, ו'דלא כ'ט"ו, ו'דחה ר'איו"ת: (י) ט"ו ו'שאר אחרונים ש'הסכימו עמו: (ו) ה'ג"ז: (ח) כ'מגן-אברהם כ'שם כ'מה אחרונים ו'תוספת-שבת, ו'כן הסכים ה'ג"ז, ו'דלא כ'דרישה ו'אלה רבה: (ט) ו'אף כ'מגן-אברהם ו'כ'ן כ'מגן-אברהם ו'כ'ן כ'מגן-אברהם, ו'דלא י'וכל לח'ל ב'יום א' [ח"ו"ש ו'פמ"ג]: (י) פ'ן מ'תב כ'באר ה'ג"א ד'כור המתחיל ב'יום ראשון: (יב) כ'מגן-אברהם: (יג) מ"ט, ה'קא ב'אלה רבה, ע"ן שם: (יד) כ'מגן-אברהם ו'ש"א, ו'הו ש'כ'תב א"ם י'צא י'די ס'עודה:

הלכות שבת סימן רפח

יום השבת (מ"ב): ה' יש אומרים שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראוה תלת זמני. ו'יש אומרים ש'בזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו כ'קייאם כ'פתרון חלומות ל'ידע איזה טוב ואיזה רע. ו'העולם אומרים ש'נמצא כ'ספרים כ'דומים (טו) ש'על שלשה חלומות מתענים בשבת, ו'אלו הן: ה'רואה (ו) (ז) ס'פ'רתורה ש'נצ'רף, (ח) או יום-הכפורים כ'שעת נ'עילה, (ט) או (יז) קורות ביתו (יח) *או [*] ש'ניו ש'נפלו, ו'יש אומרים ה'רואה יום-הכפורים אפלו שלא כ'שעת נ'עילה, ו'יש אומרים ה'רואה ש'קורא כ'תורה, ו'יש אומרים ה'רואה ש'נושא אשה. ו'הא ר'ואה ש'ניו ש'נפלו, ד'וקא ש'ניו, אכל ה'רואה ל'חיו ש'נשרו, חלום טוב הוא, ד'מתו ה'יועצים עליו ר'עה. ו'נראה לי (יט) ש'החלומות ש'אמרו כ'פ'ר ה'רואה (כ) ש'הם (י) ר'עים, (כא) גם עליהם מתענין כ'שבת: ו' ה'מתענה בשבת אומר 'עננו' (כב) אחר סיום ס'פתו, כ'לא ח'תימה, ו'כוללו ב'אלה נ'צ'ר'.

משנה ברורה

וכו'. ואם חלם לו כ'שבת סמוך למ'חה, ואם י'צטרף ל'מחין י"ב שעות משעת ה'קצה י'איר היום ו'כ'רם להכ'ריל ב'יום ראשון, ו'כן כ'י האי ג'נא אם חלם לו כ'גזכ' שבת סמוך למ'חה, ואם י'צטרף ל'מחין י"ב שעות י'איר היום ו'כ'רם ל'קם קודש היום כ'יום שבת, יש לע'ן כ'נה, ד'אף ר'בד'עבד יוצא כ'נה י'די קודש ו'הבדלה, מ'ל מ'קום ח'ל כ'מתחלה מ'נות קודש כ'ליל-שבת ו'כן כ'בדלה כ'מאצ'אי-שבת, ו'אפ'ר ד'אין ל'סמך על ה'ש-אומרים ה'נה, ד'לאו מ'לתא ד'פסיקא הוא כ'לי האי. ו'הנה לפי מה ש'מאצ'אי כ'אלה רבה כ'שם מ"ט ד'מ'הר"ש מ'ל שאין צ'ריך להתענות רק עד הלילה, ו'סמך צ'ליו לע'נו אם ארע יום-טוב כ'מאצ'אי-שבת, ש'שט ד'כל-שכן כ'נה ד'יש ל'סמך עליו, שלא ל'עקר ה'פנות מ'מקומם. ו'הנה כ'באר ה'יטב מ'צ'תי, ד'כ'חל אם ארע לו חלום רע כ'צ'תורה, שאין ש'ך בו תענית כ'ל אפלו ל'איוה שעות, ולא י'רעמי מ'נון לו, ו'עוד, ר'אם כ'ן כ'ל-שכן כ'שבת שלא היה ל'הם להפוסקים להחמיר להתענות: * או ש'ניו. ו'הנה לפי ה'מכ'ר כ'מ'ר ד'ב'ר-ח'דיא פ'חר ד'כ'נה ו'כ'נה ש'כ'נו, כ'סתברא ד'מי שאין לו ש'ך בו תענית כ'ל אפלו ל'איוה שעות, וגם אויל פ'טר ל'רע מפני שלא נתן לו ר'בא מ'נות, כ'דמוכ' ש'ם. ו'עין כ'דרי-מ'שה מה ש'כ'תב כ'שם כ'נמיו ז'ב: * להקדים או ל'אחר. ומ'ל מ'קום לא י'קדים ק'ם ש'נעכל לו ה'קוין [ב"ח]:

שלישית אחר חצי היום, ואם כ'ן אפלו בלא חלום אי כ'עי שלא ל'אכל עוד ה'רשות כ'ירו, מ'ל מ'קום כ'יון ש'התענה לשם תענית, ע'בכה היא כ'רו ו'צריך ל'מיתב תענית על זה: ה' (טו) ש'על שלשה חלומות מתענין. ו'אף כ'אלו הל'שה (ז) אין להתענות בשבת אלא-אם-כ'ן התענית ענג לו, כ'גון ש'נפשו ע'גמה עליו ו'כ'ש'תענה י'מאז נ'חת-ר'וח, ל'אפוקי אם הוא אדם דלא קפיד כ'חלום רע, או ש'התענית קשה עליו ומ'צ'טער י'תור כ'תעניתו מ'מה ש'מ'צ'טער כ'פחד החלום, אסור להתענות בשבת [ר"ב ש"ן]. ו'כ'שם ש'ל"ה כ'חבו ה'אחרונים, ש'אף כ'אלו השלשה היה ר'גיל (טו) על הרב ל'פסק שלא להתענות בשבת, אלא יתענה שני ימים כ'חל נ'גד יום השבת ו'יום ראשון ש'אחריו: (טז) ס'פ'רתורה. ו'הוא ה'דיון (טז) תפ'ין ש'יש כ'הן פ'רשיות ש'בתורה, אכל נ'ביאים ו'חכומים משמע דלא [מ"ג]. ו'מה ש'כ'תב ש'נצ'רף, ל'אפוקי (יז) אם ר'ואה ש'נפל מ'ידו: (יז) קורות ביתו. ו'במ'דרש-ר'בא א'תא ש'פ'תרו ל'אשה ש'מלד ו'כו'. ו'כן ה'נת לה: (יח) או ש'ניו. ואם היה לו כ'אב ש'נים לא יתענה, כ'מו ש'כ'תב ה'ש"ז כ'מ'ברה [ש'ע"ח]: (יט) ש'החלומות ש'אמרו. ו'פשוט ד'גם כ'נה ו'דוקא אם נ'פשו ע'גמה עליו, ו'ד'לעיל: (כ) ש'הם ר'עים. ולא יתענה (יט) על חלומות ש'הם הפסד מ'מן, אלא ו'דוקא על ד'ברים ש'מתחילין עליהם שבת: (כא) גם עליהם ו'כו'. ו'צריך ה'אדם (יט) ל'דקדק, ש'תרהב ד'ברים ה'ולכים אחר הש'ם כ'לשון, כ'גון ש'ונ'ר'א' ש'ינ'ר'א', ע"ן ש'ם כ'מ'ר:

שער ה'ציון

(ז) ש'ל"ה כ'מגן-אברהם ו'אלה רבה ו'כ'ר-י'וסף, דלא כ'פ"ח ו'ט"ז: (טו) נראה ש'שעמו היה ד'שקא א'ין נ'פשו ע'גמה עליו, אכל כ'ודאי נ'פשו ע'גמה מ'ודה, ו'כן משמע כ'ש'לחן-צ'צ'ר ש'שים: ו'בתי-אדם לא כ'סב כ'ן, ע"ן ש'ם: (טז) כ'מגן-אברהם: (יז) כ'מגן-אברהם: (יח) כ'מגן-אברהם: (יט) כ'מגן-אברהם: (כ) ע"ן כ'סימן רכ

שאלות ותשובות

יורה דעה - סימן קפח

חתם סופר

ראה חלום באותו היום ולא יועיל לזה ברית אפילו בשבת מתענים, והקולא היא מ"ש הרדב"ז שאין מקום ללות מתעניתו ופורע כיון דיומא קגרים, אומר אני לפי הנ"ל בודאי לזה ופורע לא מהני בכל תענית חלום, אבל מ"מ נ"ל כיון שלא ראה ביומו וכולי האי ואולי א"כ לא עדיף ממש מג"א סי' רפ"ח סק"ו בשם של"ה, שבכל יום ר"ה שהי' רגיל להתענות אז באותו היום יקבל עליו להתענות ב' ימים אחרים כנגדו אחר תשרי, ובתחלה ישאל על נדרו בהתרת נדרים בשלשה בפתח חרטה מאחר שהגיע לימי הזקנה וכאבי עינים ויום קדוש ונורא למחרתו צום גדלי' וכדומה ע"כ מתירים לו נדרו, ומשום סכנת החלום יקבל באותו היום להתענות ב' ימים בחול במקומו ויהי' נחשב כאילו התענה ביומו, ובלבד שלא יהי' ירא לנפשו ולא יהי' נפשו עגומה כי כל ענינים כאלו מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי', ויאכלו עגורים וישבעו ומן השמים ירחמנו ואורך ימים ישיבועהו:

השתלשלות הגזירה מלמעלה למטה הוא ביום שהראוהו בחלומו ולא ביום אחר, אע"פ שכמה פעמים לא יארע אותו המקרה עד אחר זמן רב, מ"מ התחלות השתלשלות ה' באותו היום שהראוהו ואז טוב לבטלו ע"י תענית ושוב אין ליום אחר שייכות בזה, אך ברה"ש שנגזר על כמה שנים כמ"ש בס"ח דמיימי מג"א סס"י תקצ"א, א"כ מה שראה ברה"ה הלז אולי התחלות אותו הגזר הוא על זמן אחר ושנה אחרת ובכל ר"ה יש לחוש שמא זה הוא היום שמתחיל הגזירה שהראוהו אז ויש להתענות בו, וכיון דסגולת התענית המועיל לחלום סגי ביום בלא לילה משעה שקם ממתנו ואילך, א"כ הכי נמי סגי ל' בכך ואסור להתענות בלילה כיון דקיי"ל כהנך פוסקים דראש השנה אסור להתענות רק תענית חלום ולילה לאו בת תענית חלום היא, כנ"ל ליישב קצת אע"פ שאינו במשמע הלשון:

ויצא לנו מזה חומרא וקולא, החומרא אפילו יארע שיהי' בעל ברית, מ"מ כיון שהוא כאילו

יקרתו הגיעני והכניסני לדבר שאיני נכנס בו לרצוני להשיב דבר, במי שניהג כמה שנים להתענות יום ב' דר"ה מפני חלום שראה בו פעם א' ועתה זכה לזקנה וגם עיני כואבים, אי מותר ללות תעניתו ולפרוע ביום אחר, גם אם אירע בו ברית והוא מבעלי ברית אי מותר לאכול באותה סעודה. דבר זה אין לו שורש בש"ס רק קבלת קדמוניות שאימו ועינו ומי יבוא אחריהם, וכתב רדב"ז [ח"ב] בתשובה סי' תש"ך שאין מקום ללות ולפרוע כי יומא גרים, ובתשו' שכותב יעקב ח"א סוף סי' למ"ד כתב, כיון שקיבל עליו להתענות לא יועיל הכנסת ברית מילה דלא עדיף י"ט של ברית מי"ט של ר"ה עצמו, אלו דבריו ז"ל:

ובדוחק יש להסביר קצת כי קיי"ל תענית חלום צריך להיות ביומו דוקא אפילו בשבת דסגולה היא ביום התחלת הגזירה שנגזרה מתבטלת בנקל ע"י תענית, וזה בשאר ימות השנה שאדם נידון בכל יום [כד"ה ט"ז ע"א] אז מסתמא התחלת

תשובות

חלק ג - סימן ונו

והנהגות

תענית חלום בראה יום הכיפורים בחלומו והטבת חלום

בשבת וכ"ש ביום טוב שחייבין בשמחה דחמור טפי, ואמרתיו לו שייטיב החלום בפני ג' אוהבים דוקא ויסתפק בכך, וכ"ש שנושאין כפים ואומר אז הנוסח להטבת חלום, וימלא היום בתורה ותפלה כשעות שאינו שמח באכילה ושתייה ויתכפר לו.

ודע שאם רוצה להתפלל בנשיאות כפים לחלום, צריך לדקדק לגמור הרבש"ע עם הכהנים באופן שהציבור עונים אמן גם על דברי בקשתו, וגם צריך לומר ג"פ הרבש"ע דוקא ולא התפלה שאומרים בסוף, שהסגולה לומר בכל ג' ברכות דברכת כהנים דוקא, וכן מבואר בש"ע ומ"ב סימן ק"ל ע"ש, ובחז"ל שאין נושאין כפים ע"כ אומר רק פעם בשעה שש"ץ אומר שים שלום ונוהר לגמור עם הש"ץ כשאומר שלום בסוף ועונין אמן, ודע שהטבת חלום היינו בפני ג' אוהבים דוקא כמבואר בגמרא ושו"ע, ומרן הגרי"ס זצ"ל הגאב"ד דבריסק נהג להקפיד מאד על כך, ולכאורה הג' הם במקום בית דין שמיטיבים למטה, ולפי מה שהעלה הגרע"א בהגהותיו ליו"ד הלכות נדרים רכ"ח בהתרת נדרים שמועיל בקרובים היינו דוקא דקרוב להמתירין אבל כשהם קרובים זה לזה אין כאן בית דין של ג' כלל ולא מועיל, גם כאן ראוי לזיזה שמועיל בקרוביו אבל לא בקרובים זה לזה, אבל גם בזה ראיתי מרן זצ"ל לא הקפיד לענין הטבת חלום והטיב בפני בניו ולא חש בזה למדי.

נשאלתי ביום טוב של סוכות מיהודי שחלם שעמד ביה"כ בבית הכנסת והשתחוה בעבודה מהו דינו, ושורש הדין שמפורש בש"ע (רפ"ח ס"ק ה) שהרואה יוה"כ בשעת נעילה צריך לצום אפילו בשבת, ומוסיף במחבר ויש אומרים אפילו שלא בשעת נעילה, ואם כן בנידון דידן שראה יוה"כ ראוי להתענות ואפילו ביום טוב, אבל בכאר היטב שם מביא בשם ספר "קרוב מנחה" דכשרואה יוה"כ עושה יום טוב שרמו שמתכפרים לו עונותיו, אך דבריו דלא כהש"ע, והמ"ב לא העתיק דבריו כלל.

ונראה לחלק בדבר, שאם רואה עצמו דואג ומתודה ומתפלל לחייו ביה"כ, נראה שראוי לו לדאוג, ולכן צם ואפילו בשבת, אבל כשרואה יוה"כ בחלומו, ולא ראה עצמו דואג כלל, או לא ראה כמתפלל לחייו, ולא הרגיש שצם, רק כמו בנידון דידן השתחוה, לזה אין מקום לדאוג ולצום בשבת, ואולי יש מקום לשמוח שמשתחוה לה' ביום קדשו. ויש עוד פוסקים דס"ל דסמוך ליוה"כ אין חוששין כיון שעדיין דעתו עלה ומשו"ה חלם, עיין במ"ב (ס"ק ז) בשם הט"ז, ובכ"ף החיים" רפ"ח (ס"ק טו"ב), ואף שכאן הוא אחר יוה"כ ובסוכות מ"מ כיון דידוע לו דברי זוה"ק דבהור"ג גמר החתימה יש לצרף לסניף דחשיב דעדיין דעתו על יוה"כ, ובכ"ף החיים שם ס"ק נ"ג מביא עוד שיטות להקל בכמה אופנים ברואה יוה"כ בחלום ע"ש, וגם לא ראיתי שנפשו עגומה עליו מאד, שבוה דוקא התיירו לצום

שיח

שער י - דברי חלומות

תפילה

ויש חלומות אחרים שהם מעין נבואה, (ג) יש חלומות שהולכים לפי הפתרון, (ד) ויש חלומות שמתקיימים בכל אופן. והיות שאין אנתנו יודעים איזהו, נתנו לנו חז"ל איזה כללים וכמה עצות לזה.

א) רק חלום שאדם מצטער עליו (ובלשון חז"ל ונפשו עגומה עליו) היינו

שמולו מרגיש שיש בחלום זה ממש, צריך לתקנו⁵⁴, אבל לולי זה הרי זה מהרוב החלומות שאין בהם ממש. מ"מ טוב לא לספר החלום לאחר קצעת רב חסדא (בברכות נ"ה). שאם לא מספרים את החלום עפ"ר אינו מתקיים. אבל חלום שמצטער עליו - ואפילו אם אין בחלום עצמו משמעות לרע

בו. אכן מצד שני כתיב, וחלומות השוא ידברו (זכרי' י' ב'), וכבר שאלו חז"ל על סתירה זו (שם נ"ה): וע"ש מה שתרצו, ובמהרש"א בח"א שם, וע' בשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח. והיוצא מכל זה הוא, שיש כמה סוגי חלומות. (א) יש חלומות שבאים מהרהורי לבו של אדם ואין בהם ממש, (ב)

הרבה שקדו חז"ל על תקנת חלומות והקדישו לזה סוגיא ארוכה בפרק הרואה (ברכות נ"ה). והלאה) ועוד כמה מקומות בש"ס, ושלשה סימנים בשו"ע (או"ח סי' ק"ל, ר"כ, ורפ"ח). ולא בחנם טרחו בזה דהלא אמרו (ברכות נ"ז): חלום - א' כששים לנבואה, וכתוב בחלום אדבר

54. והנה מצוי שאנשים אינם רגועים, היות שחלמו חלום, ומסתפקים אולי זה מן החלומות שצריך לתקן אותם, בעום או בתפילה, ושואלים איך יודעים אם החלום צריך תקן או לא? ויש ללמוד דבר זה מפרעה מלך מצרים שחלם חלום (כמבואר בתחלת פרשת מקץ) ושם כתוב: ויהי בבקר ותפעס רוחו, ופרש"י: מקשקשת בתוכו כפעמון, ע"כ. והיינו רק אם זה חלום שמאוד מבהיל אותו ואינו רגוע ממנו, צריך לתקנו, אף אם אין החלום בעצמו מראה דבר רע, אבל זה שהוא מאוד לא רגוע מהחלום, ה"ו סימן שמולו מרגיש שהחלום צריך תקן. וע"ע שם במש"כ הלאה שפרעה קרא לחוטמים שלו ואין פותר אותם לפרעה, ופרש"י: פותרים היו אותם אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס באזניו. והקשה המהר"ל מפראג בגור ארי' שם וז"ל: ואם תאמר ולמה לא ה' נכנס באזניו, מנא ידע, שמא אמת פתרו. וי"ל שכל מי שרוחו מקשקש בקרבו, שבכל שחלם לו חלום שצריך לפתרון, אין רוחו נחה לו עד שנפתר לו, וכאשר פתרו לו החלום לפרעה עדיין לא נחה רוחו בקרבו, וידע שבבילי זה שאין ממש בפתרון שלהם, ע"כ. והנה לענינו, רק מי שלא נחה רוחו בקרבו צריך לתקן החלום.

שיח תפילה - המשך

שאחז"ל (שבת י"א). יפה תענית לחלום כאש לנעורת, ודוקא ביום שחלם ואפילו בשבת - אלא שאם צם בשבת צריך אח"כ לצום עוד פעם ביום חול לכפר על ביטול עונג שבת (וע' דינוי בסי' ר"כ ס"כ וסי' רפ"ח ס"ד ואילך).

י"א (א) מ"מ אין מצוה לצום תענית חלום אלא רשות. וכתבו האחרונים שאנשים חלשים אין להם לצום אלא לפדות את הצום בממון. ועוד כתבו שבומנינו שאנו חיים בדור של הסתר פנים אין זה מצוי שאדם יש לו מאותם החלומות שהם אחד מששים בנבואה, ואין לאדם לדאוג אם היה לו חלום לא טוב, כי כמעט תמיד אין זה אלא מהרהורי לבו ואין צריך לצום תענית חלום בזה"ו. וכן כתב החו"א (אגרות ח"ב סי' קמ"ט) שהרבה פעמים חלם חלומות כאלו (היינו מאלו שמובאים בגמרא שיש לצום אחריהם) ולא צם אלא אמר את הרבש"ע, כמו שהבאנו למעלה. וכן יש לנהוג תמיד למעשה כשחלם חלום שמפריע לו, שיאמר את הרבש"ע בומן ברכת כהנים, כי זה היותר קל לעשות משלשת התקונים האלו, ואם כבר עברה התפילה יש לאסוף שלשה ידידים ולעשות הטבת חלום. וכן לנשים שבר"כ אינם הולכות לבית הכנסת, ואין להן האפשרות לומר הרבש"ע בומן ברכת כהנים, יש לעשות להן הטבת חלום.

י"ב (ב) ועצה לינצל מחלום רע הוא, אם הולך לישון מתוך שמחה מראים לו חלום טוב (מג"א סי' ר"כ מג"מ שבת) ואין שמחה אלא מתוך דברי תורה שנא' פקודי ה' ישרים משמחי לב. וכבר אמרו חז"ל (ברכות י"ד). כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות. וכ' המהרש"א שם דהיינו שלא יבהלוהו חלומות רעים. וכן יש לומר קריאת שמע שעל המטה בכוננה לפני שהולך לישון ולא להפסיק אח"כ, כי זה שמירה כנגד חלומות רעים, וכמו שתקנו חז"ל לומר בכרכת המפיל "ואל יבהלוני רעיוני וחלומות רעים".

י"ג (ג) ובספרים קדושים כתבו, שזה שמראים לאדם חלום רע, סימן הוא מן השמים שיש איזון תביעה נגדו, והעיקר הוא לחזור בתשובה נוסף לעצות הנ"ל. ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה. וכ' הגאון רבי חיים פלאגי בספרו רוח חיים, שכמו שעיקר תיקון תענית הוא בו ביום שחלם, וכן התפילה מועילה בעיקר אם מתפלל מיד באותו יום שחלם (כמו שהבאנו לעיל בה"ז), ה"ה הצדקה שנותן לתקן חלום, עיקר פעולתה היא דוקא אם נותן אותו בו ביום.

י (ד) ויש להשתדל לסיים את התפילה בזמן שהכהנים מסיימים ברכתם ונהיינו שאם אומרים אותו ג"פ יש לסיים כל פעם בסוף פסוק שמסיימים הכהנים, ואם אומרים אותו רק פ"א יש לסיימו כשמסיימים הכהנים מלת "שלום". כדי שה"אמן" שהצבור עונים יעלה גם על תפילה זו. שהאמן מועיל מאד שתקבל תפילתו (עדה"ש). ואם גמרו לפני הכהנים, יוסיף "אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמן שלום יהי רצון [מלפניך] שתשים עלינו [חיים] וברכה למשמרת] שלום", ויסיים תוספת זו עם סיום הבר"כ. ויש נוהגים שבכל פעם אומרים אדיר במרום בשעת אמירת הש"ץ שים שלום בשעה שאומר וטוב בעיניך. [כ"כ המ"ב בס"ק ד', ויש נוהגים לאמרו תיכף כשמתחיל הש"ץ שים שלום - ע' בערה"ש].

ז (ז) ואם אין כהנים שעולים לדוכן יש לומר את הרבש"ע בומן שהש"ץ אומר שים שלום ויסיים ביחד עם הש"ץ כדי שהצבור יענו גם ע"ז "אמן", (סי' ק"ל ברמ"א). וכן הכהנים עצמם אם צריכים להתפלל על חלום, יש להם לאמרו בשים שלום. אכן הש"ץ אסור לו להפסיק באמצע התורה כדי לאמרו. וכתבו האחרונים שאין לומר תפילת רבש"ע בכל יום ויום כי אם כשחלם כלילה שלפניו. ועיקר תועלת אמירת תפילה זו הוא רק מיד ביום שחלם, ומ"מ מועיל במקצת לאמרו גם ביום אחר. וגם בשבת מותר לומר תפילה זו, אם חלם באותה לילה חלום המפריע לו.

ח (ח) התקון השני לתקן חלום רע, היא הטבת חלום: היינו שלוקח שלשה אוהבים ואומר לפנייהם לחש ארוך בלשון ארמי המודפס בחלק מהסידורים [לפעמים אחר תפילת שחרית ולפעמים בסוף הסידור] ומתחיל "חלמא טבא חזאי", והם משיבים לו קטע קטע עד הסוף. ומצוה להיות מהשלשה להיטיב מפני שמשיב נפשו בזה, ואף בשבת מותר להיטיב חלום. ורצוי להטיבו באותו היום שחלם וטוב שייטיב מיד בבוקר, כי זריזין מקדימין למצוות (מ"ב סי' ר"כ) ומ"מ מועיל קצת להטיבו גם ביום אחר (מחצה"ש שם).

ט (ט) אשה שחלמה נראה שיכולה להיטיב חלומה בפני שלש נשים וא"צ דוקא לפני גברים דבש"ע כתוב רק שיש להטיבה לפני אוהבים ולא הוזכר דוקא לפני גברים, ולכבד שמבינות מה שאומרות, (ע' כה"ח ג' ו"ג). [ודומה לזה כתב בס' א"א (בוטשאטש) שאפשר להיטיב לפני קטנים].

י (י) התיקון השלישי והיותר מפורסם לחלום רע, הוא תענית חלום

(אחרונים הובאו במ"ב ר"ס ר"כ) - נתנו לנו חז"ל שלש עצות לתקנו, והם תפילה, הטבה, ותענית.

ב (ב) תקנו ראשון, תפילה: יש תפילה מיוחדת שתקנו חז"ל לומר בזמן שהכהנים עולים לדוכן, המתחיל: "רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך" ומודפס בסידורים נוסח אשכנז, בד"כ אחר מוסף של שלשת הרגלים (היות שבחז"ל עולים לדוכן רק אז), ובסידורי הספרדים נמצא במקומו אחר ברכת כהנים או אחר השמו"ע.

ג (ג) והיות צריכים להקשיב לברכה היוצאת מפי הכהנים יש לומר הרבש"ע בשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים (ל' הרמ"א ס"ס קכ"ח). אכן זה הוא טוב למנהג אשכנז בחז"ל שעולים הכהנים לדוכן רק במוסף של חגים ואז מאריכים בניגון לכבוד החג ואפשר לומר הרבש"ע בומן שמנגנים, אבל כאן באה"ק שעולים לדוכן בכל יום ואין הכהנים מאריכים בברכתם באופן שאפשר לומר או את הרבש"ע, צריכים לאמרו בתוך הברכת כהנים, ומ"מ כמה שאפשר יש לאמרו לא בזמן שהכהנים אומרים המילים של הברכות אלא בין המילים, כאשר הש"ץ מקריא לכהנים, וכן כשמאריכים הכהנים בסיום המלות יברך ויחונן וכו', שיש להאריך בהם בהברת הכ"ף (וע' במאמ"ד שהתיר לומר הרבש"ע פיסקי פיסקי מטעם אחר). ומי שקשה לאמרו ככה, בשעה"ד יכול להקל לאמרו גם בזמן אמירת הכהנים ברכת כהנים, או בומן שהש"ץ אומר שים שלום (ע' סי' קכ"ח סעיף מ"ה בהגה, וסי' ק"ל בהגה).

ד (ד) המנהג בחז"ל ה' לאמרו ג"פ, פעם אחת לכל ברכה של הכהנים אבל כאן בארץ בקושי מספיקים לאמרו אפילו פעם אחת, ואין זה מעכב. וכבר הביא בכה"ת שע"פ האר"י ז"ל אין לאמרו כ"א פעם א'.

ה (ה) גם מובא באחרונים שהמנהג ה' לשנות את סיום הרבש"ע בהתאם לסיום הברכה של ב"כ, דהיינו בפעם הראשונה, "ותשמרני" כנגד וישמרך, ובפעם הב' "ותחנני" כנגד ויחנך, ובפעם הג' "ותרצני" כנגד שלום (ומובא במ"ב סי' ק"ל סק"ד) אבל אם אומרים את הרבש"ע רק פעם אחת נראה שיש לסיים "ותרצני" (דמן הסתם גומרים אותו עם מלת שלום, ועוד דיש דעות שיש לסיים תמיד ותרצני - ע' ט"ז ומג"א שם). וכן אין קפידה אם רוצה לכלול כולם ביחד ולומר: "ותשמרני ותחנני ותצרני".

התיחסות לחלומות בזמנו

א. סעי' א', שו"ע: הוראה חלום נפשו עגומה עליו ייטיבנו באפי חלום וכו'. הנה, בענין חלומות כבר מצינו אצל גדולי הדרות האחרונים¹ שהמעיטו מאד בנתינת תשומת לב אליהם, ולא היו מצרים להתענות עליהם וכו'² שכן שלא בשבת ויו"ט, ואף כמעט שלא היו מודים לעשות סדר הטבת חלום או לומר הרבש"ע בשעת ברכת הכהנים.

וטעם הדבר עפ"י המבואר בראשונים (הו"ד בשעה"צ סק"א) שחלום שרואה אדם אחר התענית אין לו לראות ממנו כלל כי מחמת העינוי ראה חלום רע, וכך כשיש לאדם צער גדול ואח"כ רואה חלום רע אין לראות עליו, וכמו"כ מצינו בפוסקים שכל שיש איזשהו סיבה (רקע) שאפשר לתלות החלום הרע שחלם אין לראות עליו, כגון כשחלם שנופלו שיניו כשיש לו כאב שיניים, או שחלם שהיה כיו"כ בעת נעילה כימים הקרובים ליוה"כ, או שחלם⁶ חלומות רעים כשהוא איננו בקו הבריאות, או

אם הרהר⁷ ביום וחלם לו כלילה מענין ההרהור. ואשר על כן, בזמננו אשר נשתנו מאד סרי החיים, כי בעוד שבזמנים הקודמים רובא דעלמא היו דרים בכפרים ועיירות קטנות, וכמעט שלא היו שומעים מחדשות העולם ומכל מיני מאורעות קשות וכדו', בזמננו כל אנשי העולם ואף אלו הגרים בכפרים ובעיירות שומעים וקודאים כתבי עת אשר ממלאים את גליוניהם בכל מיני מקרים קשים ומרים שקורים במקומותיו ובכל קצווי תבל, ומאורעות קשות המתרגשות ובאות לעולם, והאדם אוגר במחשבתו בלי שימת לב כל מיני שמועות רעות וקשות כמעט בכל יום ויום, ואע"פ שאין לו ולמשפחתו זקן ישיר מהמקרים הקשים והמאורעות הקשות, אך בדרך כלל חושש בלבו מפניהם שמא יפגעו גם בו ר"ל, וכדברי חז"ל (ברכות נ"ה): עפ"י הנביא דניאל (ב') רעיוןך על משכבך סליקו, ובחלום הלילה צפים ועולים הדברים ששמע או קרא היום או אתמול וכו' וגורמים לו לחלומות בעתה בלבושים שונים עליו ועל בני משפחתו וכדו'.

רב - 1. ומפורש מצינו כתוב בזה באגרות החזו"א (ח"ב, קמ"ט) במענה לשאלה באחד שחלם חלום שכתוב עליו להתענות אפילו בשבת, וז"ל הרבה פעמים חלמתי כמו אלה ולא שמתי לב לזה, ונכון שתאמר הרבש"ע בעת נשיאת כפיים, וע"ע בשמו באורחות רבנו ח"ג עמ' רי"ג. 2. והיינו אפילו על חלומות שאינן שרוע"י רפ"ח סעי' ה' שמתענים עליהם בשבת (וכדלהלן אות ר') וכפי הדיעה הראשונה שבשו"ע שם, תיע' במשני"ב שם סקטו"ו. 3. שעה"צ סק"א. 4. משני"ב סי' רפ"ח סק"ח בשם שיע"ת. 5. כה"ח שם סק"ז בשם בית דוד. 6. אברנאל עה"ת פ' מקץ. 7. משני"ב שם סק"ז בשם הטי"ז. 8. ערוה"ש סעי' א'. 9. שם. 10. ברכות נ"ה. 11. והיינו כשחבירו איש טהור ומחשבותיו בתורה ויראה ולא מילא כריסו לפני השינה, וכדלהלן, דאל"ה אין זה אלא מחשבות משוטטות בעלמא ואין לראות ולהתחייב לחלומות שחבירו חלום עליו, ואם בכל זאת חושש יעשה הטבת חלום או יאמר הרבש"ע, וכדלהלן. 12. וכדאיתא בשו"ע סי' רפ"ח סעי' ה' בדיעה הראשונה שם שחל חלום שנשנה ג' פעמים מתענים אפילו בשבת, אך פעמים במהרה במשך היום על החלום שחלם אמש ולכן חזר ונשנה חלום כלילה, ואין בכך כלום וכאמור לעיל, ובמהרש"א ברכות (שם) משמע שמיידי דווקא שנשנה החלום באותו לילה וכמעשה דפרעה (וגם בזה אם קם מחלום הראשון בבעתה וחשב עליו ונרדם, הישנות החלום אינה ראייה). 13. ערוה"ש שם. 14. סה"ק משמרת איתמד (פ' ושב) בשם החוזה מלובלין ז"ע, וכעין זה בערוה"ש סעי' ד', וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קמ"א (ד"ה ומה) שכ"ן שחשש מהחלום ופחד איתרע מזליה והזיק לו וכדברי הגמ' ברכות (ס') אשר יגורתי בא לי. 15. עיין בס' רבש לפי (להחידא ז"ע) מברכת ג' אות י"ז כשם אדם גדול, שו"ת משיב דבר להגצ"כ זצ"ל ח"א סי' כ"ה, ערוה"ש סי' רפ"ח סעי' י"ג לפי שאין אנו יודעים מהות החלומות ופתרונם, ובדורות האחרונים עוד יש לחשוש שהוא יצא שכר התענית בהפסד וכדכתבין בסו"ת תקע"א (שמצינו בעוה"ז שבאים בנקל לידי כעס והקפדות ומריבות ביום תענית ולבני תורה גורם הרבה למעט בלימודם וכוננת תפילתם וכו'). וכ"ש לעוברות ומניקות שאין להורות להם לצום אלא יפרו הצום בצדקה - כה"ח סק"ח, וע"ע להלן הערה 18 בשם מהר"ח פאלגי זצ"ל. 16. וכנ"ל הערה 1 בשם החזו"א, וע"ע לעיל ריש סי' ק"ל כל פרטי היינים בענין תפילה זו. 17. ומה שאומרים בנוסח זה חלום חלמתי ואינו יודע מה הוא, אין הכוונה שאינו יודע את החלום שחלם, אלא הכוונה שאינו יודע פירושו של החלום אם לטוב הוא או לרע, כ"ה במשני"ב סי' ק"ל סק"ב בשם א"ר, וכ"ה סתמת הפוסקים והספרים וסגולת תפילת הרבש"ע בשעה שפסרו כהני ידיו אפילו לחלומות שזוכרים אותם היטב, אבל במהרש"א ברכות (נ"ה: ד"ה מאן דחזי) כותב שבכוונה איתא בגמ' שני עצות אחד הטבת החלום בפני שלשה והוא באופן שזוכר החלום ואחד לומר הרבש"ע בעת נשיאת כפיים והוא בחלום שנפשו עגומה עליו ואינו זוכר את פרטי החלום. עיי"ש, וכן ס"ל בבה"ח סי' ק"ל סק"א, אך המנהג לומר הרבש"ע גם בחלום שזוכרים אותו וכדלעיל סי' ק"ל אות א', וכדחזינו במכתב החזו"א לעיל הערה 1, ולכתחילה יהיה בבוקרו שלאחר הלילה שחלם (וע"ע לעיל סי' ק"ל אות ב') בענין תפילה זו כשאין הכהנים עולים לדוכן). 18. מהר"ח פלאגי זצ"ל בספרו רוח חיים סי' רפ"ח סק"א ובספרו כף החיים סי' ל"ז אות נ"ח בשם רבי אליהו בהן בעל מדרש תלפיות שהיה נוהג לתת עצה למי שחלם חלום רע שמתענים עליו בשבת שלא יתענה בשבת אלא יענו עצמו באכילה ושתיה, ולא יסיה שיחה בטילה ויקרא תהילה ויסתם הפוסקים ומטיילת, וסגולת נתינת צדקה כתבו בבה"ח סק"ד. 19. וכ"ה בבה"ח סק"ז. ועיין לעיל אות א' באיזה סוג חלומות וסוגי אנשים יש יותר מקום לומר שהחלומות אמיתיים הם, והיה לענינו לענין חלומות טובים. 20. ובפרט אם יש בו חידושי תורה, וכפי שכתב בספר חסידים שמקפידים בשמים רמזי שגילו לו חידושי תורה ואינם מוציאים מן הכח אלא הפועל וכו'. 21. תשובות והנהגות ח"ב סי' רנ"ו וכן נהג הגר"ז מברסק זצ"ל. 22. אשל אברהם בוששטאטש. ונסתפקתי לענין אשה שחלם חלומה לפני ג' אנשים או לומר תפילת רבש"ע בעת נשיאת כפיים (ויאמר הנוסח חלום חלמתי וכו') וכימצינו שבעל נעשה שליח לאשתו להתיר נדריה (שו"ע יו"ד סי' ר"ח סעי' ט"ז וסי' רל"ד סעי' ל"ז). 23. כה"ח סק"ג. 24. כה"ח סק"ג שיש בלשון חז"ל טעם עפ"י סוד, ועיי"ש כל סדר ההטבת עפ"י נוסח המקובלים. 25. שם, ואם אינם מבחינים יאמרו בלשון שומכונים. 26. מחצה"ש סק"א ועד. 27. כאמור במשני"ב סק"ג וכה"ח סק"ח. ועיין בסדר היום (דין תענית חלום בשבת) דאע"פ שאסור לאדם לשאול צרכיו בשבת, הכא התירו מפני שהוא כפיקוח נפש. 28. כאמור במשני"ב סק"ב. 29. עיין ערוה"ש סעי' ה'. 30. כה"ח סק"א. 31. מחצה"ש שם. 32. אשל אברהם בוששטאטש.

וכל שכן לאנשים⁸ הפשוטים המשוקעים כהכלי העולם וכל שכן⁹ אותם האוכלים הרבה קודם השינה שאדי המאכל העולים ממיעו יכלבלו הכח המדמה, ואין בחלומות אמיתיות כלל ואין בהם ממש.

ולכן אין לתת תשומת לב ולראות ולפחד מחלום רע, ואם ירצה לתת איזה משמעות לחלום אזי זה רק אם נתקיימו בו אחד מתנאי חז"ל¹⁰ לענין חלומות שמתקיימים, והם חלום של שחרית (שחולם לפנות בוקר), חלום¹¹ שחלם לו חבירו, וחלום שנפתר בתוך חלום, וחלום¹² שנשנה שוב. אך כאמור גם בזה בדרך כלל אין לאדם מן השורה לראות ולפחד, ורק אדם¹³ אשר הוא טהור ומחשבותיו בתורה ויראה ואינו ישן במילוי הכרס יש לו לתת תשומת לב לחלומות מסוג הנ"ל.

וגם איש טהור ות"ח היגע בתורה, איתא בשם צדיקים¹⁴ שדווקא אם נפשו עגומה עליו והוא במרה שחורה יש לו לחשוש, אבל אם שמו ובוטח בה' אלקיו, ומרוב יראתו את אלקיו ובטחוננו בו אינו ירא כלל מפני החלום, אזי אין לו כלל מה לחשוש מחלום רע שחלם.

ואפילו באופן שחושש מחלום רע מחמת סימנים שונים אשר לדעתו מראים לו אמיתות החלום, מיעטו מאד גדולי ישראל¹⁵ להורות על תענית, אלא ייטיבנו בפני שלשה (וכדלהלן), ובארץ ישראל שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום ד"ו¹⁶ שיאמר בבוקרו של אותו יום נוסח הגמ' רבש"ע אני שלך¹⁷ וכו' בשעת ברכת הכהנים, ובאותו יום ישתדל¹⁸ להתענות תענית דיבורי מדברים בטלים ושיחות חולין, וירבה בצדקה בגופו ובממונו, וירבה בלימוד תורה או באמירת תהילים, וטוב לו.

הענין לזכור או לכתוב חלום טוב

ב. שם: הוראה חלום נפשו עגומה עליו ייטיבנו וכו'. ואם רואה חלום טוב ראוי¹⁹ לזכרו ואף לכתבו²⁰, וכפי שהאריך בזה בזה"ק פ' מקץ (קצ"ט:), והא לך קטע קטן מלשונו (מתרגום ללשון הש"ס) יזכור יוסף את החלומות אשר חלם, זכר אותם וכו' כי חלום שהוא טוב צריך אדם לזכרו אותו שלא ישכח ואז הוא מתקיים, כי כמו שנשכח מפני האדם כן נשכח עליו וכו'.

סדר הטבת חלום

ג. שם: ייטיבנו באפי תלתא דרחימו ליה (שאוהבים אותו) וכו'. ואפילו²¹ הם קרוביו או בניו וכדו', ואם אין לפניו אנשים גדולים ויכול²² לקחת אף קטנים כל שמכניסם ויודעים מה הם אומרים בנוסח ההטבה, אך לכתחילה²³ ישתדל שיהיו אנשים גדולים ובני תורה.

ולכתחילה²⁴ יש לומר ההטבה בלשון שתיקנו חז"ל, ויש²⁵ ללמד הנשים וע"ה כשעושים הטבת חלום משמעות תיבות ההטבה.

וכפי המבואר במשני"ב (סק"ב) ובעוד אחרונים²⁶ הטבת החלום ראוי שיעשה באותו יום שתלם, ואפילו²⁷ בשבת ויו"ט, ונכון להקדים²⁸ לעשותו בשחרית מיד²⁹ אחרי התפילה, ועכ"פ³⁰ לפני חצות היום, לא עשאוהו באותו יום ועשאוהו³¹ ביום אחר, וגם³² כך יש בו משום הצלה.

יותר מאכילה ושתייה. עיין שם מפי ספרים וסופרים ואין לכפול הדברים.

ואם בכל זאת נפשו מפוחדת ועגומה, כי לדעתו חלום אמת הוא, וכך הרגשוהו המוחלטת, והוא בצער גדול, יעשה העצות דלהלן כולם או חלקן, ושוב אין²⁴ לו לדאוג מכלום, ויהיה שמח וטוב לב כמצווה עלינו בתורתו. א. יאמר נוסח²⁵ הטבת חלום בפני שלשה אנשים, ובארץ ישראל שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום יאמר²⁶ נוסח 'רבש"ע אני שלך' וכו', ועדיף שיאמרנו בו ביום. ב. יספר²⁷ חלומו לאיש קרוב ותלמיד חכם, והלה יפתרונו לטובה, וכל החלומות הולכים אחר הפה. ג. יקבל²⁸ עליו תענית דיבור משיחת חולין ושיחה בטילה למשך כל²⁹ היום, וירבה בלימוד תורה או אמירת תהילים ויכופר לו כעין תענית מאכילה ושתייה. ד. יתן³⁰ פדיון נפשו כסף לצדקה לעניים, לערך שעולה לו סעודותיו ואכילותיו של אותו היום. ה. כשנפשו עגומה ביותר ומשתוקק להתענות, דיל³¹ שיקבל עליו בו ביום שיתענה לאחר שבת שני³² ימים, כנגד שני ימי תענית המבוארים בשו"ע בשבת וביום ראשון שאחריו, למיבת תענית לתעניתו. ומאחר שכונתו לשם שמים שלא לחלל שבת בתעניתו, נחשב הקבלה למעשה, וכאילו התענה בשבת, וכראיתא בגמ' (תענית ח:): נקבלה עליון וכו' וכדכתיב (דניאל ו' י"ב) מן היום הראשון אשר נתת אל לך להבין ולהתענות לפני אלוךך נשמעו דבריך.

(ואפילו את אשר הרהר זמן רב קודם לכן, יכול לצוץ ולעלות בחלום, ובאופן מעוות ומבהיל) או מחמת כובד מאכל ומשתה קודם השינה, ואין בחלומות שום ממשות, והחלומות²² שוא ידברון.

וגם כי המתענה בדרך כלל מצוי בעוה"ד שבה נקל לידי כעס והקפדות ומריבות, ולבני תורה גודל הדבר למעט בלימודם ובכוננת תפילתם ויצא שכרם בהפסידם, וכל שכן בשבת שלדברי הכל אין היתר להתענות אא"כ²³ יש לו עונג מהתענית כדי להשקיט נפשו העגומה,

בענין מי שחלם חלום רע בשבת

ד. סעי' ד', שו"ע: מותר להתענות בו תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו וכו'. ועיין בהמשך דברי השו"ע בסעיפים הבאים ובבה"ט ומשנ"ב וביה"ל. והנה כבר נתבאר בהרחבה רבה בסימן ר"כ שבדורות האחרונים נשתנה לחלוטין כל ענין תעניות על חלום רע, ואפילו על אותן חלומות שנתבאר להלן בשו"ע (סעיף ה') שיש להתענות בשבת, וכמעט אין מצוי להורות על תענית חלום, לא בימות החול, וכל שכן בשבת ויו"ט, כי בזמננו אין מצוי חלום אשר הוא בגדר 'מן השמים הראהו', ואינו אלא מהרהורים

21. דלא גרע מהמתענה תענית חלום, כמבואר בשו"ע הכא סעי' ד'. 22. וכשקם משינתו יאמר ג' פעמים 'כי החלומות שוא ידברון', וע"ע בזה בשר"ת משנת יוסף ח"ז סי' ס"ה. 23. כמבואר במג"א סק"ז ושועה"ר סעי' ז' ומשנ"ב סק"טו. 24. ויועיל אפילו לאותן חלומות המבוארים בשו"ע הכא שיש להתענות עליהם בשבת, וכדכתבין שם אות א', ולהלן. 25. וכמבואר במשנ"ב סי' ר"כ סק"ג וכה"ה שם סק"ה שמותר לומר נוסח הטבת חלום אפילו בשבת. וע' בשו"ע מע' יו"ה"כ סי' ג' אות כ"ד שמביא מחלוקת בזה. 26. במג"א סי' קכ"ה סק"ע שאין לומר נוסח זה אלא בחלום בשבת חלום שמתענים עליו בשבת. אמנם מצוינו לק"ק שקילו בזה, וכדכתבין בס"י ק"ל אות ג', וכן בס' אגרות סופרים סי' י"ד מהחתם ספר ז"י"ע שבחוקי לראשון ששניית כפיהם רק בשלשה רגלים נהגין לומר אפילו חל בשבת, כי הרבה חלומות חלמו במשך תקופת השנה. ועיין בס' ק"ל אות ד' לענין היהי רצון שנרפס בסידורים לאומרו בסוף נשיאת כפיים. 27. כדכתבין בס"י ר"כ אות ד', עיי"ש פרטי הדינים בזה, ועיי"ש בשם ספרים קדושים פתרון לטובה גם על כל אותן חלומות המבוארים הכא בשו"ע סעי' ה' שמתענים עליהם בשבת. 28. וכדכתבין שם סוף אות א' בשם כמ"ס, וכן עיין משנ"ב סי' תקע"א סק"ב כעין זה. ופשוט שרשאי בכך אפילו בשבת, ואורבה הלא ימנע בדיבור בכל שבת וכמבואר בשו"ע סי' ש"ז ולעיל סי' ר"צ שיש לימנע משיחת חולין בשבת ולהרבות בלימוד תורה. 29. ואם חלם בצהרי יום השבת יקבל עליו תענית דיבור זה מקימתו עד הצ"ה הלילה (עפ"י הרמ"א הכא לענין תענית ממש, ובשליה מס' תענית נ"ר מצוה ד"ה מענו) כותב שיתענה מנעת לעת, עד למחרת בצהריים בשעה זו, א"כ ה"ה לענין תענית דיבור. 30. וכדכתב במשנ"ב לענין עוברת ומנקות. ושיעור הפדיון כשיעור הסעודות כראיתא בשר"ת דברי חיים סוף חלק ב' (וכדכתבין בס"י מ' אות ב'). 31. תורף דברי השליה מס' שבת נ"ר מצוה ד"ה ותענית חלום). מחזכר במשנ"ב סק"טו. 32. ואם תש כוחו אין צריכים להיות רצופים, כמבואר בשו"ע הכא.

מבשר

חלק ב

ק"ל

מעשה בר' אייזיק יעקעלע'ס

היה מרגלא בפומיה דהרה"ק ר' חנוך הענין מאלכסנדר זצ"ל, לומר בשם רבו הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע, שאמר אשר כל אברך הנוטע בפעם הראשון אל הצדיק, ולהסתופף בצל החסידיים, צריך לדעת המעשה מרבי אייזיק ר' יעקעלע'ס מקראקא, שבנה בית כנסת הנקרא על שמו: "ר' אייזיק ר' יעקעלע'ס שוהל", וכך היה המעשה:

לרבי אייזיק ר' יעקעלע'ס בא לו בחלום כמה פעמים שישע לפראג. ושם, סמוך לחצר המלך תחת הגשר, יחפור באדמה וימצא מטמון גדול, ובוה יתעשר מאד. ולאחר שראה ר' אייזיק כי החלום הזה נשנה לו כמה פעמים, החליט לנסוע ולחפש את המטמון שצריך להיות באדמה מתחת לגשר הסמוך לחצר המלך. ויהי כבואו לפראג, חיפש את הגשר ליד חצר המלך, ומצאו בדיוק במקום שראה בחלומו. הוא התחיל לסבב את הגשר מכל צדדיו בכדי לראות באיזה מקום לחפור, אולם צרה גדולה היתה לו, כי מאחר וגשר זה היה קרוב לחצר המלכות, היה משמר של חיילים מפטרלים על הגשר הלך וחזור, והוא חשש שאם יראוהו חופר באדמה יחשדו בו בחבלה או ריגול, ומי יודע מה יצא מדבר זה. מרוב צער מאד בטלטולי הדרך ובהוצאות מרובות עד שהגיע מקראקא לפראג, הסתובב כל יום על הגשר הלך וחזור, עצוב ללבו ותפוש ברעיונותיו, ומלמל בשפתיו: האם אחרי כל כך הרבה עמל, אחזור הביתה בלי מאומה.

מפקד המשמר, בראותו יום ויום איש מכובד, אולם עצוב וממורמר, מסתובב על הגשר אנא ואנא וממלמל בשפתיו, ניגש אליו ושאל אותו בעדינות: "תאמר לי יהודי, מה אתה מחפש כאן, ולמי אתה ממתיק כל הימים אשר אני רואה אותך מסתובב כאן". ויספר לו ר' אייזיק את החלום אשר חלם ברציפות כמה ימים, וכי החליט לבוא לכאן לבדוק ולחפור במקום, ולנסות למצוא את המטמון.

כאשר שמע מפקד את הסיפור היפה הזה, פרץ בשחוק אדיר ואמר לר' אייזיק: "אומרים עליכם היהודים כי אתם פקחים ונבונים. אני שואל אותך, האם בגלל חלום כזה טפשי הוצאת כל כך הרבה הוצאות, ובזכות כל כך הרבה זמן, לבוא מרחק כה גדול עד כאן. שמע ידידי, גם אני בחלומי חלמתי זה כמה ימים חלום, שיש יהודי בקראקא שקוראים לו ר' אייזיק יעקעלע'ס, ואצלו בבית מתחת לתנור מטמון של זהב ויהלומים. נו, אני שואל אותך, האם בגלל חלום כזה טפשי אכניס הוצאות ואסע לקראקא אל אותו ר' אייזיק, ואחפש מטמונים. הלא לשחוק הייתי עושה את עצמי, וכולם ילעיגו לי... ואתה יהודי פיקח הולך אחרי החלומות?! סע הביתה ואל תלך אחרי הרהורי לבך וחלומות שוא."

ויהי כשמוע רבי אייזיק את דברי מפקד המשמר, הבין כי עיקר ביאתו לכאן היתה אך ורק בשביל לשמוע את הדברים הללו, וכי האוצר הגדול נמצא דווקא אצלו בבית, מתחת לתנור וכיריים, וכי עליו לנסוע מיד לביתו ולהתחיל ולחפש במרץ מתחת לתנור, ושם ימצא את המטמון הגדול. וכן עשה. חזר מיד לביתו וחפר מתחת לתנור, ומצא את האוצר ונתעשר מאד, ובכסף זה בנה את בית הכנסת הגדול בקראקא. הנקרא עד היום הזה "רבי אייזיק רבי יעקעלע'ס שוהל".

כן הדבר, סיים הרבי ר' בונם זי"ע את סיפורו. כל אברך שנוטע לרבי צריך לדעת, כי על נסיעתו לצדיק ולרבי, נודע לו כי האוצר טמון בביתו ממש, ואם צריך לחפש יחפש בביתו עד מקום שידו מגעת, מתחת לתנור, ובכל החורים והסדקים, ויגעת ומצאת תאמין, כי קרוב אליך הדבר בפך ובלבבך לעשותו, ואז בוודאי ימצא את המטמון האוצר הגדול של יראת שמים ויראת חטא, ודפח"ח.

כיצד נטפל בחלומות רעים

'איש חרבו על ירכו' מה ראה להזכיר כאן ירץ? אלא אפילו רואה אדם בחלום החרב שלופה ונתונה בצוארו או קוטע ירכו, משכים בבקר והולך לבית הכנסת, 'מפחד בלילות' - מפחד שראה בלילות בחלום, ורואה את הכהנים נושאים את כפיהן החלום רע מתבטל ממנו" [במדבר פ"א י"א]

הרי שבכח סגולת ברכת הכהנים לבטל את רעת החלום.

[ראה עוד בישיעת החלכה: בחלכות אמירת הריבון בברכת כהנים שהרחבנו בנושא, ובישיעת התפילות: את הטעם המלא של הריבון].

ד. תענית חלום.

'אמר רבה בר מנסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: יפה תענית לחלום - לגטל חלום רע שחלם! כאשר לנעורת. ואמר רב חסדא: ובו ביום. ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת.'

[שבת דף יא. תענית יב.]

בכח התענית בצירוף התשובה לבטל ממנו גזירות רעות ודינים קשים, עד כדי כך שהתירו לבטל מצוות עונג שבת ולהתענות בה. [ובפרקים העוסקים בחלכות תענית חלול ובשבת החלכה: הרחבנו בדיני התענית].

ובספרים הקדושים נאמרו עוד כמה עצות:

'מאן דלא קפיד לא קפוי בהדיה' - מי שאינו מקפיד על חלומות רעים ואינו חושש מהם - אין מקפידים עמו משמים ואין לו לירא מהם.

עוד על האדם לדעת, שעצם יראתו וחששו מהתגשמות החלום - מזרזת את התגשמותו.

ההסבר לזה, שכיוון שחלשה דעתו נתרועע מזלגו, וממילא הפך האדם להיות חשוף ופגיע יותר.

ולכן כשהאמורא שמואל היה חלום רע היה אומר: "יחלומות" השוא ידברו, כדי לבטל את דברי החלום. ומאידך, כשהיה חולם חלום טוב היה אומר בתמיהה: "וכי יחלומות השוא ידברו? והרי כתוב: "בחלום אדבר בו!"...

מזאת למדנו, שכאשר יקפץ החולם עליו לומר: "יחלומות שוא ידברו, וידברי חלומות לא מעלין ולא מורידין", כדי לבטל בליבו את רוע החלום.

חשוב שנדגיש! דוקא הפחד הוא האסור והמזיק, לעומת העצב - שמותר ואף מועיל לביטול החלום.

המקור לכך נמצא בתלמוד:

'אמר רב חסדא: חלמא בישא - עציבותיה מסתייה' [פרש"י: דיו עצבונ, מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום].

[ברכות נה.]

וכן מובא אף בזה"ש על החולם חלום רע להראות עצבות ורוח נשברה, וילב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה.

וכדברי הנשמת חיים: "כי העצבון הוא מחלקי התשובה".

המסרים שבחלומות הרעים הטרידו את המין האנושי כבר משחר ההיסטוריה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי פעמים רבות בתנ"ך. לעיל למדנו שחלומות רעים ניתנים לשינוי, ואין לראות -אף באמיתיים שבהם- נבואה מוכרחת שבכל אופן תקייים.

בתלמוד מורים לנו חז"ל כיצד ניתן להתמודד עם המסרים המפחידים שבחלום, ולהנצל מהתגשמותם.

א. בראש ובראשונה - תשובה וקבלה לעתיד. להתחזק בתורה, בתפילה, ביראת השם, ובגמילות חסדים. כפי שביארנו בפתח דברינו בפרק זה, שזו המטרה העיקרית לשמה נשלח החלום הרע. כל העצות שיפורטו להלן אינן תחליף לתשובה, אלא בכוחן לסייע בצירוף התשובה דוקא.

ב. הטבת חלום.

'אמר רב הונא בר אמי אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן: הוואה חלום ונפשו עגומה יך ויטיבו בפני שלשה'.

[ברכות נה.]

הטבת החלום הינה סוג של 'לחשי' בעל כח סגולי, שבכוחו לבטל את רוע החלום. לצורך זאת עליו לקחת שלשה מאוהביו, ולתנות בפניהם את עצרו, והם ישיבוהו בסדרה של פסוקים שמשמעותם היפוך המרעה לטובה, פדיה מצרה, ושלום.

בישיעת החלכה: בחלכות הטבת חלום: הרחבנו בפרטי ההטבה, ובישיעת התפילות: הובא נוסח ההטבה.

ישנה אפשרות נוספת של 'הטבת חלום' על ידי שיפנה החולם לתלמיד חכם הבקי בתורה ויספר לו חלומו, והרב ישתדל לפתור את החלום לטובה. ואמרו חז"ל: 'כל החלומות הולכים אחר הפה'. כל זאת בתנאי שהפתרון חולם את החלום, ויתקבל על לב החולם. [וראה עוד בהרחבה בפרק יב: החלומות הולכים אחר הפה].

ג. בקשה בעת שהכהנים נושאים כפיהם.

'הא"ל מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעינא דפרסי ידיהו, ולימא הכי: רבונא של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואני יודע מה הוא כו' [פרוש: מי שחלם חלום רע ואינו יודע פתרונו, יקום בעת שהכהנים נושאים כפיהם ואומר קר: חלום חלמתי כו].

[ברכות דף נה.]

ועוד אמרו חז"ל במדרש:

'הנה" מחטו שלש ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל, כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה, איש חרב על ירכו מפחד בלילות' - ששים גבורים - אלו ששים אלוותי שבברכת כהנים. 'שכולם אחוזי חרב' - שכל אחד ואחד [מפסוקי ברכת הכהנים] שמו של הקב"ה זכור בו, יברכה, יאר ה', ישא ה'.

גג ברכות נה: ועי' פתוריה [ח"ג שי"א פ"א] ששמואל לא לפטור עצמו מן התענית היה אומר כן אלא לנחם את עצמו, וזכ"ו היה התענה ומקפד עליו רחמים.

גד זכ"ו וכו' וכו'.

גה שמואל דייק זאת מלשון הפסוק שכתב 'זה-שוא' בה' התמיהה, כשונה מתחילת הפסוק 'כי התרפים רברו און והקוסמים חזו שקר וחלומות וגו' שלא נקט 'הרברו און' או 'יחזו שקר' ורק בחלומות נקט [ג' מהרש"א א' בח"א]. ומאידך יש לייחס אפסא, מה שכתבו 'כי התרפים רברו און, והקוסמים חזו שקר, וחלומות השוא ידברו' ולא כתב 'חלומות השוא ידברו' מו' החיבור שמעם שהיא כקוסמים ותרפים, ולכן פ"י שמואל שיש חלומות המתקיימין ויש שכן בבחינת שוא, ולשיניהם מרזח הפסוק. [ברכת אברהם לר"א הכהן, ג"כא תרצ"ג].

גו [ועי' באברבנאל - מקץ שיביאר אתר את הפסוק, שבוטת ההיא שביה-שוא' לומר שלא כל החלומות בבחינת שוא ושכן היה משמעה אם היה כתוב 'חלומות שוא ידברו בלא היא', אלא חלומות השוא - אותן חלומות שהן גז במדבר יכו].

גז ספר המדות - ערך חלום. מטי"א סי' תרי"ט מע' בו. דע שרי"ז הביא את רברי שמואל בפסקיו, שממע שראה בהם הוראה להלכה. כתב ביצור הקדוש [נמ' רטס] שדוכו ר' נפחלי מרופשיץ הייתה שלא להשיג בחלומות.

גח כ"כ בחס"ל שם, ע"פ סנהדרין ל.

גט ע"י הגיה נא. וכ"כ בספר המדות - ערך עצבות.

ס הקשה בידי דודי [ברכות נה.] הרי ר"ח אמר באותה מימרא שחלמא טבא - סיבותיה מסתייה' דהיינו ריו שמחתו, ומבטלו מתקיים. ובכאי עסקינן, אם מרובר בחלום שפתרוהו, לכאורה אי"כ לא מצינו תלום שיתקיים, שבו"ע עצבונו יטילו, ובטוב - שמחתו חבטלו? ואם מרובר בחלום שלא נפתר - הרי בלאו הכי הרי הוא כאיגרת שלא נקראה ואין בו לא טוב ולא רע? והי"ח א. מרובר בחלום שלא נפתר, וי"ח אק רמ לנו הטעם שנחשב החלום כאגרת שלא נקראה - מפני שעצבונו או שמחתו יטילו. אולם אם יפתרוהו - יתקיים כפי הפתרון. ב. מרובר בחלום שפתר, והשיעור ר"ח שאנפ"כ רק אם לא ישמח ולא יעצב - יתקיים. ועי' בעיני יעקב שפרש שכל זה נאמר על חלומות שחן בעצמן רעו ואינם צורכים לפתרון כלל. ובספר 'ברכת אברהם' [לר"א הכהן, ג"כא תרצ"ג] כתב שר"ת לא אמר את רבריו כאופן מוחלט, שהרי אנו רואים פעמים רבות שמתקיים החלום, אלא כוונתו שפעמים חרותיה או עצבותיה מסתייה.

סא ע"י מהרש"א בח"א.

סב משמטם רף קת. וכן פסק הרמב"ם [פ"א הי"ז]: 'כל השווי בתענית בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הצירוף לצרחה הרי זה לא יתנוה עיוניו בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא אלא דואג ודואג ודואג כענין שנאמר (איכה ג-ג) [לט] 'מה יתאונן אדם חו גבול על תטאויו' וכ"כ בסדר חתום ששחלם חלום רע מותר לו להיות עצב סר ודע על חטאתיו אפי' שכתב.

סג לר' מנשה כן ישראל [פ"ה מאמר ג].

מב חלומות שיר המשקים והאופים (כראשית פרק מ, ה-ו) 'יחלמו חלום שניהם... והנם זעפים', חלום מרעה (שם מס-ה) 'יהיה בבקר ותפעס רוחו', חלום נכבדנכר (ויאל ג-א) 'חלם נכבדנכר חלומות ותתפעס רוחו ושנתו נהיתה עליו חלומות איוב (איוב ו-ז) 'זחתיני בחלומות ומחוינתי תכעתי' ועוד.

מג חז"הי' שבע עיניו ברכות נה: ועי' חלודות יעקב יוסף [נה, אות ג] שמבאר שאינו לחש.

מד ביאור שיהו זה ומנא בפרק: הלכות הטבת חלום' עיף י"ב והבערה כ"ו.

מה ר' בפרק צרי"י פותרים חלומות: כהנא א.

מז ברכות שם. הנוסח המלא מופיע כשער התפילות עמ' 241.

מז שיר השירים ג-ו.

מנא שהש"ר פ"ג, ליקושי נשא רמי תשו שהש"ר רמז תחקפו, ובתנחומא [נשא סי' ט].

מו המקור בפסחים בסוגיא רדוג ר' ק"י: 'בללא דמילתא: כל דקפיד - קפיד בחדיה, ודלא קפיד - לא קפיד בחדיה. ומירו למיחש מיכ"י'. ועי' בספר חסידים [סי' תטס] ובש"ת מהרש"ם [ח"ב סי' קמא].

מז שו"ת רבי' [מקנן]. שו"ת חת"ם ח"א סי' קס"ח. וכ"כ השל"ק רף קלה ע"א. ובספר זכרון יעקב יוסף [לר' יהושע יונתן רובינשטיין כהנסכת הגר"ח ונעמל ועד] 'אם חלם לו חלום לא טוב לא יחפעל כלל מן החלום ולא יחשוב ח"ו להענות עליו ועי"ו לא יח' החלום שום שליטה עליו, מהיום והלאה כמרומה לא שכן מצאתי בספר א"צ מהרה"ק מהרצ"א ויל': וכ"כ הרד"א [נכס לפי מע' ג' אות יז] והוסף עי' הגה"ק מהרצ"א בעל היבני 'ישכ"ח כהנעזת לרוב לפי יכן נדאה לי הקטן ע"פ השל"י.

מא בספר 'אמרים בראשית' לרב מלכי [קעט] כתב: 'יכלל זה יהיה כיון שכל המחשיב את החלום החלום ודפו ומבטלו בכל רגע, הלבן אף להלן אחריו כלל בו וכ"כ ר' יהודה פתח [מנחת יהודה פ' מקץ] הבאנו רכיו בפרק העוסק בחלום שעי' שר עמ' 40.

וצ"ע לפ"ז מרבי' הוה"ה [משפטים רף קה]. שכתב שמי שחלם חלום רע צריך הוא להראות עצבות... והעצבות היא ריה ומועלה לבטל גזירת החלום הרע בו וכן בברכות [נה]. ואמר רב חסדא: חלמא בישא - עצבותיה מסתייה' ופרש"י: 'עציבותיה מסתייה' - ריו עצבונ, מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום: הרי משמע מאן שעצבות לא רק שאינה מזרזת את התגשמות החלום, אלא אף מועילה לביטולו!

וכנראה שיש חילוק בין 'פחד' לבין 'עצבות'. חלשה דעתה' שהוכר ממ' [עי' הערה הבאה] נאמר לבני אדם שנתנו לו שיעודי למות, ובעצבות כן חלשה דעתה ואתרע מוליה ויתכן שפתרו גירום לו שבאמת ימות, שא"כ צעק וזו צער גרידא, והצט' מועיל להסיר ממנו רעת החלום, כיוון שבחלום הראוהו שצער נעדר עליו, והנה כעת נצטער, ורי לו בכך.

מב הוה"ה י"ב. 'חלשא דעתיה ואתרע מוליה'. וכ"כ בחס"ל [סי' רב סק"ג].

מבש"ת רב פעלים [ת"כ-סוד ישרים סי' א] הביא מעשה מס' החי"א [חיים שאל ח"ב סי' יט] אורות א' שנשא אלמנה חלם שבכלה הארשת ובענין לריו תורה כשמים. הלא נבהל מאר ולא עברו ימים מועטים ונפטר לבי"ע. וכתב ע"ז הגר"ח שכ"כ מיתנו איה שמום נשאת האלמנה, אלא 'כיון דאיבעת איתרע מוליה כראשבתן בשי"ס ברכות (ס) כהנא ואתרע דמיתני' [האנא-מבא] עליו יסורים רכתי' פמר פחדתי ויתאני ועי' ג"ש ובהורות (י"ב) חלשא דעתיה ואתרע מוליה'.

משנת החלומות - המשך

1. **כתבו¹⁶ בשם הארזי¹⁷ והבעש"ט** שהחולם חלום רע ונפשו עגומה, סגולה לביטול רעת החלום - **טבילה במקוה**, וישנה אף כוונה מיוחדת¹⁸ שיש לכוון בעת הטבילה.

2. **תפילה** - כח התפילה רב ועצום לשנות אף את הנגזר עליו לרעה, וכוחה יפה אף להצילו מחלומות רעים שחלם¹⁹.
כמוכא בתלמוד:

"ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא"²⁰, אמר רבא, אמר הקב"ה אף על פי שהסתרת פני מהם, בחלום אדבר בו²¹.

[תרגום]
ופירש רש"י: "ביום ההוא" דווקא, ולא בלילה, שמראין לו בחלום **שינתל על הדבר**²².

3. **צדקה** - בכח הצדקה²³ להציל את האדם מהתגשמות החלומות הרעים שחלם, וכפי שראינו לעיל כיצד עצה זו הנהגה על נבוכדנצר.

4. **כשהיו²⁴ מספרים להרה"ק מנשכיז** ז"ע חלום שאינו הגון היה מצוה לאדם בינוני ליתן חיי פ"ג לצדקת ר' מאיר בעל הנס בבתר. ולעשיר בי"ח חיי אדם שכתבו²⁵ שיתן ק"ש מטבעות לחכם היודע לעשות פדיון נפש²⁶ ויתחנך חלמו לטובה.

5. **יש שרמזו²⁷ שהצדקה תמיד יפה בצירוף התענית** ונרמז במילה "**תענית**" אותיות **תת-עני**.

6. **כמות** - כתב בספר רמב"ל המלאך²⁸: מי שחלם חלום רע שמתענין עליו²⁹ והוא מן המקפידים על חלומותיהם אך קשה לו התענית, יקח תרנגול או תרנגולת לכפרה³⁰ כדרך שנעשין בעוה"י, ויחלף לעניים ויתחנך לטוב.

7. **כתוב בספרים שיש להנעז מלספר³¹ חלום רע** וזאת מכמה טעמים:

1. חלום כל עוד שלא נפתר חרי הוא כאגרת שלא נקראה, ואין בו לא טוב ולא רע³².
2. שמא יפתרו לו לרעה³³.
3. שלא יאיש עצמו כשיספר רעתו³⁴.
4. כדי שלא להחשיבו בעיניו³⁵.
5. **ברית כרותה לשפתיים**³⁶, וכן אמרו חז"ל יאל יתח אדם פיו לשטן³⁷ וצעז סיפור החלום יוכל לגרום להתקיימותו³⁸. ולכן בו אם מספר את חלמו- יתח בדבר טוב, ולא בדבר רע חלילה³⁹.
6. **ומשום כך יש מי שאומר⁴⁰ שרק אם יחלום שנית יספרנו** ויטיבנו, ובפעם הראשונה לא יספרו, שחלום שלא נפתר כאגרת שלא נקראה. שמא החלום טוב הוא, ויטילו בו עין-רעה ולא יתקיים⁴¹.

חשוב לציין!
בזהר נאמר **שלאוהבו** - ראוי שיספר⁴² את חלמו, כדי שיתפרנו לטובה.

וכן אם חלם חלום רע על **חבירו**, אף על פי שראוי לרעורר על מנת שיעשה תשובה, מכל מקום לא יספר לו את פרטי החלום שמא יבהל חבירו ויסתכל⁴³.

7. **כתב בספר חסידים**⁴⁴ - "אם אדם רואה בחלום רוח או מזיקין⁴⁵, אל יגיד לשום אדם, כי כל הרואה מזיקים ונגוע באש קודם שיוציא דבור מפיו, ואינו מגיד לשום אדם מה שראה, לא ינוק ולא ימות. אמרו הראשונים מי שראה לו דמות המת, והוא שד והוא סבור שהמת הוא, והוא ער במקצת, אמרו שירוק עליו ויאמר יטמא ברח מכאן, וירוק עליו"⁴⁶.

8. **ועוד כתב ב'ספר חסידים'**⁴⁷ שהחולם חלום רע יכול **למוכרו** לאחר, ויועיל לו הדבר להנצל מרוע החלום, ותעבור רעת החלום לקוה, אך לא ימכרו לישראל.

9. **כתב היעב"ץ**⁴⁸: אם חלם אדם חלום שיש למצוא לו פסוק טוב ומאידיך פסוק המבטא דבר רע ח"ו, ימהר לומר הפסוק שזוכר בו דבר טוב.

לדוגמא: הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר 'הנני נוטה אליה כנהר שלום'⁴⁹ שלא יקדמו הפסוק יכי יבוא כנהר צר⁵⁰.

10. **כתב החתם סופר**⁵¹: סגולה לבטל חלום רע - לעשות כעין החלום. כגון אם ראה שדלת ביתו נפלה⁵² - יוציאנה ממקומה ובוה יקיום החלום.

לסיכום:

ישנן דרכים מגוונות להסיר מהאדם את רוע החלום, אך אין לשכוח **שהעיקר לא לפחד כלל**, וכפי שחורנו **ה'פתרון חלומות'**⁵³:

יכשב לאדם חלום רע לא יאמר 'כבר נגזרה גזירה אבדה התקוה' אלא על כל פנים יש לו תקנה בתשובה ותחנונים ואפילו בחלום היוותר רע שבעולם.

וכדברי העידוד של ה'חסד אלפים'⁵⁴:

יאהר עשותו את אשר בכחו לעשות, יבטח בה' וישען באלקיו, שאפילו אם נזרה עליו גזירה רעה- נתבטלה הגזירה, כי לו חפץ ה' להמיתו לא הודיעהו ולא השמיעהו כזאת. לכן יהיה לבו בטוח בה', סמוך לבו לא ייא, כי חפץ ה' להצילו ולא תאונה אליו רעה;

סד כתב בספר 'הנהגות צדיקים' (הנהגות ומרות טובות עפ"י אי"ב מר"י יחזקיהו) כעך 'טהרה': ידוע לכל מה"ק גורל מעלת טהרה בכל עת ובפרט קודם התפילה, ולא נצרכה אלא להצרפה כי אפי' במילי רעלמא קיבלתי ונסיחי שאם הוא מסופק באה ענין לא ואך לעשותו יטבול במקוה טהרה ואח"כ תיליש בדעתו ואז יצליח איה"ש, וכן חלם לו איה חלום ונפשו עגומה עליו יטבול במקוה, וכן בסידור האר"י ז"ע איה איה כונה לכוין את חלום בשעת טבילה עיי"ש: "ע"ש עוד בכילים מרב אילינו צבי מקאמרנא אתה ג' שאף הוא כהן אפי' דברי הבעש"ט הובאו בספר 'בעש"ט עה"ת' ע"פ חלום חלמו ופותר אן אותי" קבלה שקיבל הכותב 'ממרו גר"י ר"ת עשרה רחמנא ופתקיה וכותנו לבפש"ט ידע"א לבטל חלום רע".

סז כיון חלום יצ"ב"ק" (שנה"ג) (שמות) בחזונו במקוה. וכן יכוין קרקע המקוה שהוא עומר עליה הוא אר"י ג' (65), תאדם עצמו הוא הר"ה (26-), והמים כשטובל באים על ראשו - אר"י"ה (21-) הרי בנימטרא יב"ק (112-), וגם לכוין אל"ר (35-) בנימטרא אנלי"א (35-) כלול במקורו אר"י"ה, כן: א א א ל ר ה' זהו טוב בד"ה ובחוש"ר (בסידור ר' שבת ויל דף מ"ז ע"כ).

סח יודשמימ סתת סנהדרין (פ"י הי"ב), **חסד אלפים** (פ"י ר"כ סק"ג).
סח דברים ל"א-ח.

סח כשר"ה נשאל דוד (יחזיק"י פ"ח) כי באר עפ"י את הפסוק אמרתו אפואים" וחי": אמרת במימיר למכלי מנהן ודח קרשי אשירי מנהן קליל כנבר דחוציר קהליה וצ"ב מה דמנין בין השירי שישירי ה', לארם שקודר שרהו? יבוא יצוליה חלום את אשר נעיר אלא עליו, ומצא לוקח בכפלים- הן כפת חלום הן כשעת מעשה. ודפי' לא רבא יאש את חלום מלהתפלל, אולם ר' יוסף טם בנמרה חולק ואומר יעור ידו נטירה על"נ"י שנאמר רבצלי ידו כסיתין, וכוונתו שיר' ה' היא מדרגה ממדינות הנבואה, ואע"פ שאין לו נבואה ממש כבזמן הנביאים שם נאמר יחיהה עלי ד' ה' וכרי' מי"מ ידו קצת נטירה להוריענו לפרקים כמי' רבצלי ידו כסיתין' שהוא רק כצל מנהן, כן הוא ג"כ כצל של יד ה' ועל כן אין לחולם החלום להתייאס עליו להתפלל לה' שמא הוא מחלומות הללו.

ע יודשמימ סנהדרין פ"י ה"ב, קה"ר פרשה פ"ה, **מדרש זוטא** קהלת פ"ה, **בתי מדרשת ח"א** פרק צדקת פ"א, **אוצר המדרשים** עמוד רמז, בעל 'מאמרות' - ר"י מאיר המעילי מברנה"ג, **חסד אלפים** (פ"י ר"כ סק"ג).

עב הובא בספר **ברוך יעקב יוסף** (ש"ס) שש שיער אמונה.

עב רפאל המלאך שם. **ושורת** לב חיים (ח"ב סי' קטז) ובסדר כתב שהנעשיר יתן לפי עשור והעני לפי עניו.

עג וכן נוהג החת"ס כמובא בספר חזקוני (ע"ג) ש'מראשית השנה חלם חלום מבהילים ובהמשך רבינו (ע"ג) ט"ז כתב שלקדם פני הנהגת עשה מדר"ק נפש עבד כלל הקהילה 'וצרפתי עמי' ר' בני"א אנשים חשובים ורובם מהלומי' וראובנים אשר לא יספרוהו חרי"ן.

עד יפה ללב נ"י חקעא אר' ו' ולכן נכתב העני באמצע כרי שיתן קודם התענית ואחריו.
עה ע"ה (ל' תולדות) ג"ל יודל ותרובת מ"ס' יודת נדרים, נ"ג' לר"י החסידן.

עו ר' משי"כ חל' תע"ח בשבת טע"ח כה.

עז כתב הגר"ח פאלאג'י: מרגלא בפומיה מרב אחאי נאון בתורה וגדולה הרב הכולל ר' חיי"א ג' - ר' חיים יהודה ארבה, ר' רבני אומרי, בן דורו של מהר"ם פלאג'ין ז"ל ככל ספר 'אחי ראש' שהיה אומר 'אשירי ארם מפרד תמיד ומוקשה לבו יפול ברעה' ואם כן לא יאמר לי ארם יהיה מי שיהיה איה חלום וצריך לעשות איה חזקן יהיה והוא אז פירון או כפרה וכדומה - מה אנכי משתחין בנפש ריב' - הרי אנכי עושה חזקן ההוא, אם הוא אז אמר אמר חזקן צריך החזקן לאותו רב מה טוב ומה נעים, ואם באולי לא היה אמר חלום מה אנכי מפסיר בשעת איה חזקן, כי איה חזקן לבטלה ולעולם הוא עושה טובה לארם בעשות מצות ומעשים טובים. וד"ר קרשי וכוונתו יגן עליו אמן, [צדיק] בדי' יודל פת"ח [ח"ב] וכלב חיים [ח"ב סי' קטז] כתב ששימך 'כפר"ה כ"י-כפרה [התרגיל] פ"י- פירון נפש ע"ש קיס פרוטה, ר"י רחמנט [צדקה וחסד], ה"י הטבת חלום.

עח כתב בעל 'מאמרות' [שם] שאדם חכם יחוש שלא יספר חלמו כלל, והיו כאגרות ולא מקרי. א"ל ע"כ בע"ה ח"א יב לב טע"ח לא.

עט ברכות נו"ה. ע"פ שרשי"י. והרחבת בזה במק"ל של החלומות אמר הפה.
פ כתב במחזור יוטי"ר (פ"י ע"ג): "אם חלום נפשו כאיבה עליו... לא יספר לשום אדם שלא יפתרו להרע לו ואמרינן בברכות פ' הריזא: כל החלומות חולקין אחר הפה... ואם לא יספרנו כאשר בא כן ילך, ואמרינן 'כל חלום לא רלא ממפרשא כאיגרא רלא מתקריא'."

פא כתב 'מכות' על הע"י (ברכות נו"ה) שלא יספר את חלמו הרע שלא ראוי שירש החולם כפי מטיב החלום את פרטי חלמו, כדי שלא ישכר ליבו שידעה בעיניו כאלו נגמר הדין ויחייאש פן הרחמים. וע"ע לקמן בהנהר פט בדברי המאירי.

פב בספר 'מאמרים בפרש"א' (לרב מלכי ע"מ קט"ז) כתב: וזכרו לו יהיה בידך שכל המחשיב את החלום הולמו ודורפו ומכיליו בכל רגע, הילכך אין להלך אחריהן כלל ואפילו לספר החלום ולפתור לו צריך כלל.

פג מר"י ח. וכתב ע"י בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתן) על 'אל יפתח ארם פיו לטשן' שהם מן הסגולות והדברים הנעלמים שלא נתבארו לנו עתה בטובות. וכ"כ בעל 'מאמרות' (ברכות נו"ה) בעינין זה: 'נעלמו מאתנו ורבי' ה' ית' ויחזוהו שנתן בעיניו העולם. מעשים פלאים הממחשישים את הרב, וע"י בספר 'עלינו לשבח' (ח"ד ע"מ תק"ו-ז), מעשים פלאים הממחשישים את הרב.

פד ברכות ט"ז. ר' הגהה קורמח.
פה וכ"כ ביפה ללב' (ח"א סי' ר"ב) מטעם אל יפתח כ"י וכ"כ המלבי"ם [יניאל ב"ר].
פז ע"פ י' הנבאר מה שמצינו בנזות הטבת החלום שאומר הלפ"א 'טבא' אף שראוי יותר היה לומר- 'בישא' [ג"ר].

פז ובפרט בחלומות יש להזהר יותר. שעליהן אר"ל: כל החלומות הולכין אחר הפה. ובי'ברכת ראש' עמ"ס ברכות (נד"ג) כתב שע"פ שאל לספר החלום מאשר שיספרו ולבטן לא יפתרוהו לטובה, שכל עוד לא יספרו הרי הוא כספר ותחתיו ע"ש. וכפי זה ע"י מרדכי בשו"ת מן השע"ש (פ"י כ"ב) לעולם אל יפתח ארם פיו לטשן [ברכות ו"ט]. וצריך לפתור טוב הווא שאיזהו משום שהמלאך העומד למינו נזול את הרב מפ' הפתור וחוטף אתו ונאמר אמן כן יהיה, ואם הוא שונא ופותר פיו לרעה, המלאך שנומר לשמאלו חוטף הרב ואומר אמן, ועל סיבה נעשה מה שנעשה לו לטוב הן לרעה: ולפ"ז נראה דה"ה כשספר החלום הרי הוא כמבאר רש"י ח"ו.

פח כתב רבינו בחיי (באישתי מט-ט) ע"פ 'בחלומי הנהגה נהג לפני' - שראוי לארם שיהיה בתחלת דבורו בספור חלומות, כי שר המסקיף זה היה תחילה רבוור: 'בחלומי', שהוא לשון חלומות ובריות, שהוא משלון (ישעיה לח) 'תחלומי ותיחיי', ונצל גזרון לחיים וזוהר למעלות. אבל שר האופים התחיל בא"ף [לשון חזמה וכעס] שאמר 'אף אף בחלומי', גזרון למתה (א.ת.) המקור לפתח בא"ף במרש בר"ר פ' ט"ז.

פח ברכת הודי' (כ"ח), פראקפוטרי חס"ד.
פח יפה ללב ח"ה ט"ז, ר"כ, הודי' בפרק העוסק חלומות טובים הערה ל'.

פט כתב בחזקת מקץ (קט"ז): בא וראה, שהרי למתנו שהארם החולם חלום ואינו את רע או טוב, צריך לספרו לפני בני"א שאותיבים אותו כרי שיעלה רעונם אליו לפתור לטוב.

פז וכ"כ המאירי (ברכות נו"ה): אחר שאמר המטיבין טבא ארם כ"י "יזכיר להם החלום ואם יכילום לפתור פותרים אותו לטוב כמו שזכרנו": וכ"כ בחסד אלפים (פ"י ר"כ סק"ג). וע"י במדרש תלפיות נ"י [חלומות] שכתב בשם הארזי"ל שהחולם חלום טוב יספרנו, ורק החולם חלום רע אין לספרו. ור' בפרק גר"י פותרים חלומות כדערה א' שראוי לספרו לחי"י י"ש הבקי בפתריו"ח, וראה בפרק ר' ראוי לפתור חלום מי הראוי לציטעלה זו.

צ כתב בספר הברית (פ"ג מאמר י"ז ח"ל): "אם רואה אדם בחלמו על איש יהירי שימות או שיהלך או שאר צדה תפלת עליו יתן צדקה בערו ויתענה אם אפשר, ואם לאו יאמר לו בדמו רק שצריך רחמי שמים וישנה תשובה ותפילה וצדקה אך לא יאמר לו בפירוש שחלם עליו שימות, מפני שמחמת רוב הפחד יכול הוא שימות בלא עתה, ויש נספה מחמת אימה. וברך קרה מעשה כזאת בעולם ומת הארם מפתח" (הביא כה"ח פ"י רפ"ח סקמ"ט).

צא סימן קל"ה.
צב בן הגי' הנכונה ע"פ 'שמירת הנפש' ועור.
צג ר' ברכרניו בפרק 'אוסף הלכות כלליות בעיני החולם' בסעיף ג' ע"מ 327.

צד בסידור בית יעקב סדר שכיבה ע"מ קלב, והמקור לזה מימרא דרבי"ל בנ"י ברכות נו"ה.
צה תשי"ט סי' י"ב.
צז ישימה וט"ז.

צז 'ספר הברית' (ע"מ כ"ג) והעיר שכן עשה בעצמו. ומצאתי שמקורו של החת"ס ממרדא מפרשת [גיטין לה]. בהיא אחת שקללה את ר' הונא 'תחפך כורסין' [נצאן], כלומר שישב לארץ אבל על בניו יחיל, וזהו מיר להפך את כסאו כרי שחילוק רב הקללה בוה, ויצל. וע"י בחלק העבודות ע"מ 383 מעשה ע"מ ע"ה הרב משנאווא.

צח שמרמו שאשתו תמות ח"י [פ"י סק"ג].
צט ח"ב ש"א פ"א.
ק שם.